

Dr. Kemal Daşcıoğlu'na

VEFA KİTABI

Editörler: Mithat Aydın - Süleyman İnan

Dr. Kemal Daşcıoğlu'na

VEFA KİTABI

Editörler: Mithat Aydın - Süleyman İnan

Editörler: Prof. Dr. Mithat AYDIN - Prof. Dr. Süleyman İNAN

Dr. KEMAL DAŞCIOĞLU'NA VEFA KİTABI

ISBN 978-625-7228-52-7

DOI 10.14527/9786257228527

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2020, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Kasım 2020, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Mümin İnan

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 395 85 71

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 47479

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM: DR. ÖĞR. ÜYESİ KEMAL DAŞCIOĞLU'NUN ÖZGEÇMİŞİ 1

2. BÖLÜM: DR. ÖĞR. ÜYESİ KEMAL DAŞCIOĞLU HAKKINDA

Eren'e Mektup; Kemâl'i Anarken/Ararken! (Bir Ahlak Eğitimi Denemesi) 9

Kenan ÇÖLGEÇEN

Kemal Daşcıoğlu Kimliği Üzerine (Bir Biyografi Denemesi) 17

Şerif KUTLUDAĞ

Kemal Daşcıoğlu için Ne Dediler? 21

3. BÖLÜM: BİLİMSEL YAZILAR

3.1. EĞİTİM BİLİMLERİ VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

• **Gelecek Okuryazarlığı ve Sosyal Bilgiler Eğitimi 29**

Adnan ALTUN

• **Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının Yeni Önerisi: Gönüllülük Çalışmaları Dersi 43**

Kudret AYKIRI

• **Eğitim Tarihi Dersinin Tarihi 63**

Sabri BECERİKLİ

• **100. Yılın Sonunda Birinci Dünya Savaşına Taraf Ülkelerin Ders Kitaplarında Savaşın Yansıması 77**

Fatma TORUN-Yasin DOĞAN

• **Sosyal Bilgiler Eğitiminde Eleştirel Düşünme 113**

Fisun BOZKURT

• **Dijital Çağda Sosyal Bilgiler Eğitimi 129**

Türkan ÇELİK

• **Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Ders Başarıları ile Öz-Düzenlemeli Öğrenme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi 155**

Hafize ER TÜRKÜRESİN-İbrahim SARI-Recep KÖÇ

• **Uluslararası Göçmen Çocukların Eğitim Sorunları 173**

Arife Figen ERSOY-Nurullah SEYİDOĞLU

• **Tarihsel Romanlarla Osmanlı Tarihi Öğretimi 191**

Mustafa DOLMAZ-Selahattin KAYMAKCI

• **Türkiye'de Çocuk Olmak 231**

Ümmügülsüm SARIKAYA

• **Ortaokul Öğrencilerinin Temel Siyaset Bilimine İlişkin Görüşleri 243**

Özge TARHAN

• **Sosyal Bilgiler Öğretmeni Adaylarının Tarih Öğretimine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi 259**

Erhan YAYLAK

• **Müze Pedagojisi ve Yaratıcı Drama 275**

Gülten YILDIRIM

3.2. SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER

3.2.1. TARİH

- **Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Yemen'in Kızıldeniz Sahillerinde Bir Kabile: Zeranikler** 291
Durmuş AKALIN
- **Şerif Hüseyin İsyanı Karşısında Cemal ve Fahreddin Paşaların Tutumu** 321
Nevzat ARTUÇ
- **Osmanlı Devrinin Son Yıllarında Kudüs'ü Yönetmek: Mutasarrıf Azmi Bey ve 1916 Tarihli Raporu** 341
Yasemin AVCI-Ömür YAZICI ÖZDEMİR
- **İzmir'de Rüşdiyelerin Tarihsel Gelişimi (1856-1914)** 363
Mithat AYDIN
- **Malisor İsyanı ve Osmanlı Devleti'nin Tutumu** 395
Hasan BABACAN
- **Derbend Söndü Eşkiya Göründü: Kazıkbeli, Gaziler Ovacığı ve Hüseyin Kulu** 417
Yasemin BEYAZIT
- **Kütahya Şehir Merkezinde Yaşayan Müslüman Halkın Lâkapları/Aile ve Sülale İsimleri (1834-1835 Tarihli Nüfus Defterine Göre)** 431
Nurgül BOZKURT
- **Ortaçağ Sonu ve Erken Modern Dönemde Avrupa Şehirleri: Londra Örneği** 457
Osman CENGİZ
- **Plevne'de Teslimiyet: Mücadele ve Onur** 485
Hayri ÇAPRAZ
- **Seyyah ve Derviş: Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Kurgusal Bir Katman Olarak Manevî Yolculuk** 501
Mehmet YAŞAR ERTAŞ
- **II. Meşrutiyet Döneminde Öldürülen Bir Hafiyecilik: Ferik İsmail Mahir Paşa** 523
Ercan HAYTOĞLU
- **Yeniçağ'da Müslüman Hind Devletlerine Osmanlı Askerî Yardımı ve Sonuçları** 563
Zafer GÖLEN
- **Bir Şehrin Değişimini İzlemek** 579
Süleyman İNAN
- **IV. Yüzyıl Hıristiyanlığının İlahiyat ve Siyaset Tartışmalarında Arkadaşlık ve Hemşehrilik Meselesi** 601
Turhan KAÇAR
- **XVI. Yüzyılda Çermik Sancağı'nda Sosyal ve İktisadi Hayat** 613
Behset KARACA-Durmuş Volkan KARABOĐA
- **Büyük Türk Savaşları Döneminde Bosna Serhaddinde Asayiş ve Düzen (1683-1699)** 633
Hakan KARAGÖZ-Yaşar KORKMAZ
- **Eskiçağ Hindistan'da Kast Sisteminin Kökeni** 673
Yusuf KILIÇ-Mehmet Hanifi DİNÇ
- **Eskiçağ'da Hindistan'da Kast Sınıfları** 689
Yusuf KILIÇ-Mehmet Hanifi DİNÇ

- **Kartaca'lı Hannibal** 711
Murat ORHUN
- **ABD ile İlişkiler Bağlamında 12 Mart Muhtırası** 741
Ayfer ÖZÇELİK
- **İşgal İstanbul'unda Bir Sivil Toplum Girişimi: Türk Çalıştırma Derneği** 777
Ahmet VURGUN
- **Evliya Çelebi'nin İran Elçilikleri** 787
Mehmet Ali ÜNAL
- **Geçmişten Günümüze Vakıflar ve Aşevleri** 843
Bülent TOPUZ

3.2.2. COĞRAFYA

- **Denizli'nin Vejetasyon Coğrafyası'na Genel Bir Bakış** 859
Tülay AYGÖREN
- **Uluslararası İklim Senaryoları Işığında Denizli ve Kale İlçesinde 2007 Yılında Yaşanan İklim Değişimleri** 871
Yusuf Ziya BİLDİRİCİ
- **Belediye Logoları ve Şehir Kimliği: Denizli İli Örneği** 895
Abdullah UĞUR

3.2.3. SANAT TARİHİ

- **Ruhu Olan Taşlar: Kale-i Tavas Mezarlığından Örnekler** 919
Mustafa BEYAZIT
- **İlk Türk Kadın Ressamlarımızdan Mihri Rasim (Müşfik) Açıba'nın "Gazi Mustafa Kemal" Adlı Eserinin Sanat Eleştirisi Yöntemine Göre İncelenmesi** 935
Feryal BEYKAL ORHUN

3.2.4. İDARİ BİLİMLER

- **Kamusal Alanda Medenîleşme/Leşememe Meselemize Dâir Bir Girizgâh** 953
H. Aliyar DEMİRCİ
- **Finansal Piyasalarda Yatırım Kararları ve Yatırımcı Davranışı** 973
Hakan AYGÖREN

3.3. DİL VE EDEBİYAT

- **Fuzuli'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevisindeki Eğitici ve Öğretici Öğeler** 981
Cemal BAYAK
- **Dâsitân-ı Ejderhâ'nın Paris Nüshası Üzerine** 1001
Bedri SARICA
- **Türk Atasözlerinde Dostluk ve Arkadaşlık** 1019
Mevlüt Metin TÜRKTAŞ
- **Denizli İli Ağızlarında Ünlüler** 1029
Turgut TOK

OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMLERİNDE YEMEN'İN KIZILDENİZ SAHİLLERİNDE BİR KABİLE: ZERANİKLER

Durmuş AKALIN*

Yemen ve çevresi tarih boyunca birçok topluma, o toplumların kültürüne ve devletlere ev sahipliği yapmıştır. Hatta bu durum tüm Kızıldeniz sahası için geçerlidir.¹ Ancak bulunduğu konumu itibariyle Yemen son derece önem arz eden bir saha üzerindedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de bu özelliğini muhafaza etmekte bu nedenle konumundan kaynaklı bazı avantajları ve sorunları da bünyesinde barındırmaktadır. Genel itibariyle bölge son derece hareketlidir ve bu hareketlilik Yemen sahasında daha fazladır. Fiziki özellikleri ile Arap Yarımadası'nın genelinden ayrıldığı gibi Kızıldeniz'in girişindeki Babü'l-Mendeb Boğazı'na ev sahipliği yapması buranın önemini daha da artırır. Bunun yanında sahip olduğu sosyal ve kültürel yapı son derece zengin ve bir o kadar da kıymetlidir. Yemen'de kabile hayatı ve kabilecilik kavramı yarımadanın geri kalanında olduğu gibi sosyal hayatın ve hatta devlet düzeninin en önemli dayanaklarından birini oluşturur. Bu durum çok eski zamanlara kadar uzansa da Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyılın başlarında Mısır'da tesis ettiği idare² Yemen'deki hâkimiyetinin de başlangıcı olmuştur. Bu süreç zaman zaman gelgitler yaşasa da 19. yüzyılın başlarında Babıali'nin dikkatini yeniden buraya çevirmesi ve 1848'de Hudeyde'den başlayan askeri hareketle³ muğlak olan idaresi yeniden kalıcı

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, dakalin@pau.edu.tr

¹ Nihal Şahin Utku, Çöl, *Gemi ve Tacir Kızıldeniz*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2012, s. 49.

² Orhan Koloğlu, *Türk-Arap İlişkileri Tarihi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 94; Yahya Yeşilyurt, *Yırtık Potin*, Lakin Yayınları, İstanbul, 2016, s. 15-16; Jane Hathaway, *Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları*, Çev. Gül Çağalı Güven, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 53-56; Nikolay İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi 1516-1574*, TTK Basımevi, Ankara, 2013, s. 101.

³ Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'a*, Yay. Haz. Sadettin Baştürk, Taşhan Kitap Yayınları, 2013, s. 159-163; Durmuş Akalın, "Yemen'in Kuzeyinde Osmanlı İdaresinin Yeniden Tesis Edilmesi ve Mekke Şerif Muavini Kıbrıslı Tevfik Paşa (1848-1851)", *MJH*, V/1, 2015, ss. 17-42.

hale getirilmeye çalışılmıştır. Ne var ki bu düşünce arzu edildiği gibi gerçekleşmemiş I. Dünya Savaşı'nın sonları olan 1918'e kadar pek çok zorlukla karşılaşmıştır. Zaman zaman bölgede görev yapan Ahmed Muhtar Paşa⁴ gibi isimler kalıcı izler bırakmaya çalışmışsa da arzu edilen istikrar istenildiği gibi tesis edilememiştir.

Bölgenin en önemli dinamiklerinden biri kabilelerdir. Bu kabileler büyüklüklerine göre belli yerleşim yerlerini elinde tutan ve kan bağı ile sosyal yapılarını devam ettiren oluşumlardır. Buldukları veya yaşadıkları yerin özelliklerine göre geçimlerini sağlamaktadırlar. Ancak kaynakların sınırlı olması ve savaşçı özellikleri nedeniyle kendi içlerinde veya dışarıdan gelen tehditlere karşı sürekli bir çatışma halindedirler. Söz konusu kabileler arasındaki düzen ve sükûnet devlet idaresinin güçlü olduğu ve iktisadi hayatın canlı olduğu dönemlerde daha pasif bir görüntü arz ederken devlet idaresindeki zayıflığın arttığı ve ekonomik sorunların büyüdüğü dönemlerde daha hareketli bir hal alabilmektedir. Bölgede çok sayıda kabile olmakla birlikte bu çalışmada Osmanlı idaresinin Yemen'de en güçlü olduğu bir sahil şehri olan Hudeyde'ye yakın bir mevkiye mesken tutan Zeranik Kabilesi üzerinde durulmuştur. Söz konusu çalışmada adı geçen kabilenin kendi içinde başka bölünmeler olmakla birlikte hepsine ayıt edici hususiyetleri nedeniyle Zeranikler şeklinde bir hitap seçilmiştir. Buna rağmen Osmanlı arşiv vesikalarında mezkûr kabile için Zeranik Kabilesi, Zeranik Kabileleri, Zeranikler gibi hitapları da görmek mümkündür.

Zeranik Kabilesi ile ilgili genellikle yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'a akseden haberler hiç de iç açıcı değildir. Sürekli bir saldırı ve çatışma halinde olduğu hatta devleti zor duruma sokacak derecede işlere girdiğinden bahsedilmektedir. Ancak kabile ile ilgili meseleyi mutasarrıfların ve paşaların şikâyetlerinden çıkararak Osmanlı Devleti'ni de kapsayacak genel bir çerçeve içinde ele almak daha yerinde olacaktır. Devletin genel durumu ile bölgedeki otoritesi ve sosyal yapılarla ilişkilerinde birtakım değişikliklerin olduğu söylenebilir. Söz konusu iddiayı ispat için 29 Ekim 1861 tarihli İstanbul'a akseden bir belge bize bölgedeki Osmanlı idaresinin genel durumuyla ilgili ipuçları vermektedir. Cebel-i Hufaş ahalisinin düzene konulması kapsamında bölgeye Hassa ve Hicaz taburlarından bir bölük asker gönderilmiştir. Bu askerler Beytü'l-Fakih'ten eşyaları verilerek hareket ettirilmiş, yanlarına da 8 tecrübeli asker konmuştur. Bunlar Zeranik bölgesinde Ali İsmail adlı bir köye varmışlar ve köy ahalisinden Ali Salim'in evine gidip kendisinden ayran talep

⁴ Durmuş Akalın-Kamuran Şimşek, "Yemen Valisi Ahmed Muhtar Paşa Dönemi ve Yemen'de Osmanlı İdaresi (1868-1909)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/34, 2017, ss. 5-42.

etmişlerdir. Ali Salim bu askerlere yoktur şeklinde cevap vermiş, bunun üzerine aralarında bir arbeye meydana gelmiştir. Söz konusu arbeye esnasında bağışmaları duyan İsa Sehl Kavli adlı kimse olay yerine gelmiş ve bu esnada 3 askerin ateş ettiği tüfeklerden biri İsa Sehl Kavli'ye isabet etmiş ve bu suretle hayatını kaybetmiştir. Ancak bu 3 askerden hangisinin attığı kurşunun isabet ettiği tespit edilmemiştir. Bu nedenle 3 asker de kabahatli görülmüş ve Yemen Mutasarrıfı bu şekilde gelişmeleri İstanbul'a haber vermiştir. Hadise bundan sonra Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye havale edilmiş gerekli soruşturmanın yapılarak suçlu olana ve diğerlerinin de kabahatlerine göre ceza verilmesi vilayete bildirilmiştir. Mirasçısı olanlarla irtibata geçilmesi ve gerekli olan şeyler neyse yapılması emredilmiştir.⁵ İşte bu meselede olay hemen kapatılmamış ve bir köy yerinde devletin uzak bir mecrasında da olsa İstanbul haberdar edilmiş ve mesele kanun çerçevesinde ele alınmıştır. Bu dönem Osmanlı Devleti'nde Tanzimat uygulamalarının en yoğun dönemine ve devletin samimiyetle bir şeyler yapmak için uğraşlarının görüldüğü bir zamana denk gelmektedir. Her ne kadar bu olay tüm Yemen hatta devlet için genel hükümlerin verilmesinde sınırlayıcı olsa da bazı ipuçları vermesi bakımından kıymet taşımaktadır.

19. yüzyılın sonlarına doğru devlet giderek daha fazla güç kaybına uğramış, ekonomik faktörlerin belirleyiciliği artmış ve buna bir de Aden'e yerleşmiş olan ve Aden'den daha yukarılara müdahale etmeye istekli İngiliz varlığı ve Doğu Afrika kıyılarındaki Fransız ve İtalyan idareleri tesir etmeye başlamıştır.⁶ Kızıldeniz sahillerine bitişik Hudeyde ile Moha⁷ arasında yerleşik Zeranik Kabilesi de bu gelişmelerin hemen hepsinden etkilenmiştir. Bu kapsamda 4 Şubat 1889'da asayışı bozan haller içinde olan Zeranik Kabilesi üzerine askeri bir operasyon yapılmış ve bunların tedip edilerek asayişin tekrar tesis edildiği İstanbul'a haber verilmiştir.⁸ Ancak yaklaşık bir 10 yıl sonra durum artık değişik bir vaziyet almış gibidir. 15 Kasım 1899'da Yemen Valisi Hüseyin Hilmi, Dâhiliye Nezareti'ne yaptığı açıklamalarında Zeranik Kabilesi'nin bir gemiye saldırıp 3 tayfayı katlettikten sonra 4.000 riyal tutarında malı yağma ettiğini, bunun yanında Beni Said Kabilesi'ne saldırıp ölenlerin olduğunu ve mallarının çalındığını haber vermiştir. Yine

⁵ A.MKT.UM. 511/40.

⁶ Durmuş Akalın-Selim Parlaz, *XIX. Yüzyılda Doğu Afrika'da Osmanlılar ve İtalyanlar*, Kesit Yayınları, 2015, s. 9-10.

⁷ Osmanlı döneminde Taiz Sancağı'na bağlı bir kaza şeklinde bağlanan Moha, Aden'deki aşırı vergiler sebebiyle bir müddet Aden'in yerini almıştır. Bkz. Nihal Şahin Utku, *Çöl, Gemi ve Tacir Kızıldeniz*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2012, s. 442.

⁸ DH.MKT. 1590/89.

Zeranik Kabilesi'nin etraftaki bazı aşiretlere saldırdığını, Zeydiye taraflarında aşiretler arasında kavga olduğunu, Beni Muhammed ve Beni Aşruye kabilelerinin birbiri arasındaki çarpışmalarda iki taraftan 4 kişinin öldüğü bildirilmiştir.⁹ Mevcut bilgilere bakılırsa daha önce belirtilen emniyet ve asayiş 1900'lere doğru gelirken yerini yavaş yavaş bir kargaşaya bırakmak üzeredir. Bu durum ilerde Yemen'de kendisini gösterecek geniş kapsamlı isyanlarla daha şiddetli bir hal almaya başlayacaktır.

Mevcut vaziyet içinde devlet otoritesi de tamamen etkisizleşmiş değildir. 4 Aralık 1899'da Yemen Vilayeti'nden Sadaret'e giden haberlerde, Zeydiye'ye giden bir bölük asker üzerine ateş açıldığı bildirilmiştir. Mesele bununla kalmamış Hristiyan ahali ve yerli ahaliye de benzer saldırılar yapmışlardır. Yapılan tahkikattan sonra Kaymakam Mehmed Ali Bey kumandasında 3 bölük daha sevk edilmiş bunun üzerine önceki olayı gerçekleştiren Zeranic Kabilesi üyeleri, hasımları olan Ramiye Kabilesi'nden kimseler olduğunu zannederek askerlerin üzerine ateş ettiklerini belirtmek zorunda kalmışlardır. Kabile üyeleri teslim olmuşlar ve bir daha askerler ve yolculara ateş etmeyeceklerini taahhüt etmişlerdir.¹⁰ Osmanlı Devleti sadece Zeranic Kabilesi'nin yaşadığı yerler değil; tüm Tihame bölgesinin asayişinin bozulmasından endişe etmektedir. Bu nedenle İstanbul'a sık sık durumu anlatan yazılar gönderilmiştir. Bunlardan biri olan 22 Ocak 1900 tarihli bir belgede daha önce askerler üzerine ateş açan Zeranic Kabilesi'nin şimdi de Hudeyde'den Taiz'e giden askerlere taarruza cüret ettiği bildirilmiştir. Yine telgraf hatlarına zarar verdiğinden bahsedilmiş ve düzene sokulmaları için Ferik Kamil Paşa, Hudeyde Mutasarrıfı ve etraftaki bazı Arap reislerinden talepte bulunulmuştur. Bir süre bu halde kalan iş daha sonra Hudeyde Mutasarrıfı, ileri gelenlerden Ahmed Şerai Paşa ve Mansura Seydi Abdülbari'nin bölgeye gönderilmesine sebep olmuştur. Bunlar çalışmalarında başarılı olmuşlar ve telgraf hatları bu vesileyle tamir edilebilmiş bunun yanında askerlerden alınan 4 tüfekte ile kabileden 320 adet yeni silaha el konulmuştur.¹¹ Bir gün sonra da Babıali tarafından Yemen Valisi Hüseyin Hilmi Paşa'ya gayretlerinden dolayı Hudeyde Mutasarrıfı Nusret Paşa'nın 2. rütbeden mecidiye nişanı ile mükâfatlandırıldığı ve ileri gelenlerden Ahmed Şerai Paşa'nın rütbesinin bir derece arttırıldığı haberi gönderilmiştir.¹² Ancak bu gelişmelerin üzerinden daha bir ay geçmemişken Zeranic Kabilesi'nin bu defa Beytü'l-Fakih kaza merkezine taarruz ettiği haberi İstanbul'a ulaşmıştır.

⁹ DH.ŞFR. 265/67.

¹⁰ DH.MKT. 2282/3.

¹¹ DH. ŞFR. 244/59; Y.PRK.UM. 49/62.

¹² Y.PRK.UM. 49/63

Ne var ki askerlerin ve ahalinin yardımıyla kabile, kaza merkezini ele geçirememiştir.¹³ Bu durum emniyet ve asayişin ne kadar kırılgan olduğunu göstermek için yeterlidir.

Bölgede bu dönemde sadece Zeranik Kabilesi değil birçok kabile birbiriyle sorun yaşamakta, haliyle bu durumlar da devleti birtakım tedbirler almaya mecbur bırakmaktaydı. 14 Nisan 1900'de Vali Hüseyin Hilmi, Zeydiye kazasına tabi Salil ile Luhayye kazasına tabi Zail kabileleri arasında kadın meselesinden bir sorun çıktığını, bu nedenle iki taraftan 20 kişinin öldüğünü ve çok sayıda yaralının olduğunu bildiriyordu. Yine Beytü'l-Fakih kazasında Zeranik ve Beni Muhammed kabileleri arasında çatışma olup iki taraftan 12 kişinin öldüğü haber verilmişti.¹⁴ Her ne kadar bunlar küçük çaplı kabileler arası gerginlikler gibi dursa da güvenliğe sekte vurması ve bunun ötesinde devleti, Avrupa devletleriyle karşı karşıya getirme riski taşıdığından görmezden gelinecek işler değildi. Örneğin 15 Mayıs 1900'de Zeranik Kabilesi Fransa konsolosuna ait ve Hudeyde'ye 4 saatlik bir mesafede kazaya uğrayan bir gemiden 2.000 sandık petrolü¹⁵ çalmıştır. Konsolosluk ise bu petrolün geri alınması için talepte bulunmuştur. Bunun üzerine askerler ve devlete bağlılık gösteren ahali ile çalınan petrolün geri alınmasına girişilmiştir.¹⁶ Fransız konsolos bu konuda tesirini arttırabilmek için bir savaş gemisini Hudeyde'ye davet etmiştir. Savaş gemisinin kaptanı Hudeyde Mutasarıfı ile görüşmüş çalınan malların geri alınması, Zeranik Kabilesi üzerine asker gönderilmesi ve Hudeyde'de bir Fransız mezarlığı inşa etmek gibi taleplerde bulunmuştur. Mutasarıf diğer konularda çalışıldığını mezarlık işinin ise Babıalı'nın iznine bağlı olduğunu bildirmiştir. Yemen valisi de gerekenlerin yapılması için mutasarıfa haber göndermiştir. Çünkü savaş gemisinin kaptanı eğer Osmanlı Devleti bir şey yapmazsa Zeranik sahillerinde kendisi birtakım askeri işler yapacağını söylemiştir. Ayrıca bir ay sonra tekrar geleceğini ve isteklerinin bu arada karşılanmasını talep etmiştir.¹⁷ Aynı sırada Zeranik Kabilesi Taiz'den Hudeyde'ye gönderilen hazineyi yağma etmiş ve muhafazasına memur bir yüzbaşı ile askerlerini öldürmüş olduğundan mesele daha da büyümüştür. Ancak 20 Mayıs 1900'de askerlerin kabile üzerine yürümleri ile Fransa konsolosuna ait olup daha önce çalınanlar geri

¹³ DH.ŞFR. 272/49; DH.MKT. 2332/66.

¹⁴ DH.ŞFR. 278/38; DH.MKT. 2595/2.

¹⁵ Muhtemelen petrol ile kastedilen gaz olsa gerektir. Çünkü başka belgelerde gaz ifadesine de rastlanmıştır. Bkz. DH.MKT. 466/53.

¹⁶ DH.ŞFR. 280/157.

¹⁷ DH.ŞFR. 282/49; DH.MKT. 466/53; BEO. 1836/137654.

alınabilmiştir.¹⁸ Bu sırada konsolosun talep ettiği sandıklardan 150'si de alınmıştır.¹⁹ Ancak hadiselerin üzerinden daha bir ay bile geçmemişken Vali Hüseyin Hilmi bu defa Zeranik Kabilesi'nin Zebid²⁰ kazasında saldırılara başladıklarını ve demiryolu ianesini çalmaya cüret edecekleri şeklinde haber alındığını bildirmiştir. Söz konusu saldırının önünü kesmek için İstanbul'dan para ve asker talep edilmiştir.²¹ Hatta söz konusu talebi daha etkili hale getirmek için 7. Ordu Müşiri Abdullah, Vali Hüseyin Hilmi ve Heyet-i Islahiye'den Hüsnü, Zühdü ve Hıfzı imzalarıyla topluca gönderilen yazıda Yemen dâhilindeki şekavet hareketlerinin ve karışıklıkların ortadan kaldırılması için eldeki askerin yeterli olmadığından asker ve cephane gönderilmesi istenmiştir.²² Artık bu hadiseler bölgedeki güvenliği sağlamada eldeki imkânların yetmediğini ve meselelerin hızlıca büyüüp içine büyük devletleri de aldığı yeni bir evreyi daha da görünür hale getirmiştir.

Bir önceki senede mevsimin müsait olmamasından dolayı Zeranik Kabilesi üzerine sistemli bir harekete girişilememiştir. Ancak 1 Mayıs 1901'de İstanbul'a verilen haberlerde Zeranik Kabilesi'nin tedibi için müsait mevsim sonuna kadar işlerin yapılabileceği ifade edilmiştir.²³ Birkaç gün sonra da ordunun eksiklerinin giderilmekte olduğu ve gerekenlerin yapılması Meclis-i Vükela kararıyla tavsiye edilmiştir.²⁴ Meclis-i Vükela'da alınan kararlarda, Yemen Vilayeti'nden pek çok defa gelen talepler ifade edildikten sonra şu aşamada ilk etapta 1.500 mevcutlu bir müfrezinin Beytü'l-Fakih ile Zebid kazaları arasında uygun görülecek noktalarda hızlıca ikame ettirilmesi kararı verilmiştir. Daha başka da askerler gönderilecektir. Meselenin çözümü için de 7. Ordu Müşiri ile Yemen valisinin birlikte çalışmaları hatırlatılmıştır.²⁵ Söz konusu teşebbüsler bir müddet için Zeranikleri durdursa da ilerleyen dönemde yine eski hallerine rücu etmişlerdir. 28 Eylül 1901'de Sadaret'e ulaştırılan haberlerde Zeranik Kabilesi'nin Rayme kazasından Beni Vafar Kabilesi'yle anlaşarak Beni Said Kabilesi'ne hücum edip ölü ve yaralıları olduğu yer almıştır. Benzer surette Zeydiye kazasına bağlı Beni Muhammed ve Beni Aşruye kabilelerinin de birbirlerine saldırdıkları ve 5

¹⁸ DH.ŞFR. 281/69.

¹⁹ DH.MKT. 466/53.

²⁰ Kızıldeniz'in doğu yakasında yer alan Tihame bölgesindedir. Bir dönem Yemen'de Aden'den sonra en önemli ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Bkz. Nihal Şahin Utku, *Çöl, Gemi ve Tacir Kızıldeniz*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2012, s. 444-445.

²¹ DH.ŞFR. 282/46.

²² DH.TMIK.M. 102/1.

²³ BEO. 1653/123926.

²⁴ BEO. 1657/124229.

²⁵ MV. 102/16.

kişinin öldüğü haber verilmiştir.²⁶ İstanbul'a giden bilgiler aslında sadece Zeranikler ile ilgili değil; genel anlamda bir sorun olduğunu göstermektedir. Bu hadiseler de sık sık tekrarlanmaya başlamıştır. 30 Aralık 1901'de de Zeranik Kabilesi'nin bu defa Beytü'l-Fakih kazasına saldırdığı ancak başarılı olamadığı beyan edilmiştir.²⁷ Zeranik Kabilesi'nin en çok saldırısına maruz kalan yer Beytü'l-Fakih olmuştur. Osmanlı yetkilileri ise bu saldırıların sık sık tekrarlanmasını kabilenin kontrol altına alınamamasına bağlamışlardır. Bu noktada eskiden beri bir sorun olan Nevahi-yi Tisa²⁸ hududunun tayin edilmesinin faydalı olacağı İstanbul'a Yemen'den ulaştırılan haber arasında yer almıştır.²⁹ Bu arada bölgede başarılı olan isimleri ödüllendirme ihmal edilmemiş bu tarz bir hareket yetkililerin daha iyi çalışmaları için uygun bir yol olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda daha önce faydaları görülen Hudeyde Mutasarrıfı Hamdi Bey 19 Şubat 1902'de Rumeli Beylerbeyi payesi ile taltif edilmiştir.³⁰ Ancak aynı dönemde Yemen yeni bir isyan sarmalına girmek üzere ve 1902'de Yemen'de İmam Yahya bir isyan başlatmış ve bu isyan uzun yıllar Osmanlı Devleti'ni uğraştırmıştır.³¹ Söz konusu isyan döneminde zaten pamuk ipliğine bağlı olan asayiş birçok yerde daha kırılğan bir hal almıştır. Kabileler arasındaki sürtüşmeler de artmıştır. Beytü'l-Fakih'te Zeranik ile Beni Muhammed, Beni Eslem ile Abes ve Şabeziye ile Elfil kabilelerin kavgalı oldukları haber verilmiştir.³² 23 Mayıs 1902'de ve sonrasında kapsamlı bir şekilde verilen haberlerde Hudeyde Sancağı'na tabi Tihame'nin Zebid, Bacil, Zeydiye ve Luhayye kazalarına tabi ahalinin kısmen kontrol altında oldukları ve vergilerini verdikleri ifade edilirken; diğer kısmında Zeranik, Cerabih, A'zan, Beni Mervan, Hakem³³, Beni İsa ve Beni Eslem kabilelerin sıkıntılı olduğu üzerinde durulmuştur.³⁴

²⁶ DH.MKT. 2537/102; BEO. 1657/124228.

²⁷ DH.MKT. 2572/3

²⁸ Ali Akyıldız-Zekeriya Kurşun, *Osmanlı Arap Coğrafyası ve Avrupa Emperyalizmi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 36-40; Kübra Cengiz, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Nevahi-i Tis'a Meselesi*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.

²⁹ DH.MKT. 2575/102.

³⁰ DH.MKT. 2590/59.

³¹ Metin Ayıştığı, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa Askeri ve Siyasi Hayatı*, TTK Basımevi, Ankara, 2013, s. 40.

³² DH.ŞFR. 285/103.

³³ Söz konusu kabile Moha'ya yakın olup 19. yüzyılın sonlarına doğru birçok olayın içinde yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Durmuş Akalın, "Kuzey Yemen'de Osmanlıların Yerli Kabilelerle Münasebetleri Kapsamın Hakem Kabilesi (1849-1904)", *Belgi*, Sayı 7, 2014.

³⁴ Y.PRK.UM. 59/1; DH.MKT. 520/35.

Söz konusu kabilelerin durumu ve Zeranik Kabilesi'nin saldırılarının artması bölge insanını da zor duruma sokmuştur. 5 Haziran 1902'de Nahuve Ömer Abdullah isminde birisi Aden'den mal yüklü olarak gelirken Zeranik Kabilesi'nin hücumuna uğrayarak eşyalarının yağmalandığı şeklinde Hudeyde Mutasarrıfı'na bir dilekçe vermiştir.³⁵ Benzer surette 14 Haziran 1902 tarihli olarak içinde memur ve zabıt 4 kişi de olduğu halde Hudeyde'ye gitmek üzere Moha ve Faze iskelelerinden yola çıkan iki adet senbuk³⁶ Hudeyde'ye birkaç saat mesafede Mücamele adlı sahilde Zeranik Kabilesi tarafından saldırıya uğramış, bir senbuk ile bir mülazımı da ele geçirmişlerdir.³⁷ Hatta iş öyle bir noktaya gelmiştir ki Zebid, Beytü'l-Fakih ve Hudeyde postaları bu bir aylık süre zarfında nakledilemez duruma gelmiştir. Diğer kabilelerin de birbirleriyle kavga etmekte oluşları işleri daha da güçleştirmiştir. Yemen Valisi Hüseyin Hilmi de bu durumun farkında olarak İstanbul'un dikkatini çekmeye çalışmıştır.³⁸ İşler sadece bu noktada sınırlı kalmamış yine Avrupa devletlerinin müdahalelerine fırsat yaratacak hadiseler cereyan etmiştir. Örneğin 22 Temmuz 1902'de Hudeyde'ye yakın Zebid Limanı'ndan hareket eden bir senbuk, Galifka Burnu önünden geçerken Zeranik Kabilesi'nin saldırılarına maruz kalmıştır. Yolcular arasında İngiltere tebaasından ve Hindistan ahalisinden bir şahsın da 50 İngiliz Lirası kıymetinde malı çalınmıştır. Bunun üzerine İngiltere'nin Hudeyde konsolosu teşebbüse geçmiş, buradan bir sonuç çıkmayınca İstanbul'daki İngiliz Elçiliği devreye girmiştir.³⁹

1902 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında bölgedeki kabileler arasındaki çatışmalar daha da şiddetlenmiştir. Bunların arasında yer alan Zeranik Kabilesi de Beni Makbul ileri gelenleri ile birleşerek Beni Muhammed ve Meaziye kabilelerine hücum etmişlerdir. Beytü'l-Fakih hurma aşarını toplamak için giden askerler yine Zeranikler tarafından tehdit edilmiş ve üzerlerine ateş açılmıştır.⁴⁰ Zeranik Kabilesi'nin eylemleri bunlarla sınırlı kalmamış bu defa da Rayme kazasına tabi Tekarir Kabilesi'ne hücum ederek iki taraftan 58 kişi ölmüş ve çok sayıda yaralananlar olmuştur.⁴¹ Bu gelişmelerin arasında 19 Ağustos 1902'de Sana'dan Hasan Halid Bey

³⁵ DH.MKT. 536/38.

³⁶ Kızıldeniz'de kullanılan gemi türlerinden birine verilen isimdir. Yemen taraflarında sıklıkla kullanılmaktadır. Nihal Şahin Utku, *Çöl, Gemi ve Tacir Kızıldeniz*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2012, s. 200-201.

³⁷ BEO. 1866/139931.

³⁸ DH.MKT. 481/25.

³⁹ DH.MKT. 552/46.

⁴⁰ DH.MKT. 552/18.

⁴¹ DH.MKT. 559/6.

senelerden beri asayiş ihlal eden Zeranik Kabileleri şeyhlerinin topluca Osmanlı Devleti'ne bağlılık bildirdiklerini İstanbul'a haber vermiştir. Bu durumun devamlılığını sağlamak üzere de Beytü'l-Fakih kazasına bir miktar askerinin konuşlandırılması için Binbaşı Said Bey bölgeye gönderilmiştir. Yine Zeydilerin en önemli şeyhlerinden olup 12 senedir devlete yakın durmayan Beni Matar Şeyhi Ahmed Nasirü'r-Rümmah da devlete bağlılık gösterdiğini bildirmiştir.⁴² Ancak bu haberlerin ardından Hasan Halid Bey Yemen'in havasına uyum sağlayamadığından başka bir yere görevlendirilmesini talep etmiştir. Böyle bir karar alması aslında düzenin sağlanamaması veya bölgede çalışmanın zorlayıcı koşullarıyla mı ya da gerçekte sağlık sebepleri ile mi kestirmek güçtür. Ancak şurası muhakkaktır ki görev yapan isimlerin bölgede uzun süre kalmamaları meselelerin çözümü için olumsuz bir durum yaratmaktadır. Zaten çok geçmeden de mevcut sorunlar yine gün yüzüne çıkmıştır.

Hasan Halid Bey'in gönderdiği haberlerle aynı dönemde askerler üzerine ateş edilmesi, askerler için gönderilen hububatın yolda çalınması ve vergi memurlarının silahla korkutulması haberleri de İstanbul'a gitmiştir. Ancak daha da önemlisi silah kaçaklığı mevzusunun giderek öne çıkmasıdır. Cibuti'den silah ve cephane yüklü bir senbuk Moha sahilinde fırtınadan batmak üzereyken yerli kabilelerin yardımıyla kurtarılmış bu hizmet karşılığında senbuk sahipleri söz konusu kabilelere 12 tüfek ve 4 sandık cephane vermişlerdir. Bu silahlar Zeranik Kabilesi'nin iskelesi olan Ras Mücemele'ye çıkarılmıştır. Bu arada telgraf hatlarının kesilmesi ve vergi verilmemesi de giderek büyüyen bir mesele halini almıştır.⁴³ Hudeyde ve Moha arasındaki emniyetsizlik giderek artmış Zeranik Kabilesi Mafaza ve Tekarir kabilelerine yeniden hücum etmeye başlamıştır. Hatta 28 Ağustos 1902'de Zebid'e giden 5 jandarma süvarisi Zeranik Kabilesi'ne fidye vererek canlarını zor kurtarabilmişlerdir.⁴⁴ Eylül ayının sonlarına doğru vali vekili Alaaddin Bey Beni Muhammed kabilesinin Ibb kazasında ilk önce iki köyü zapt ettiğini devam eden mücadelede ahaliden 6, eşkiyadan 3 kişinin öldüğünü ama köyden çıkarıldıklarını Zeranik Kabilesi'nin ise Zebid ile Hudeyde arasında vergi toplanılmasına engel olup, toplanan vergiye de el koydukları haberini vermiştir.⁴⁵ Alaaddin Bey yine Zeranik ve Beni Muhammed kabileleri arasında çatışma çıktığını ve iki taraftan bir miktar ölü ve yaralı

⁴² Y.PRK.UM. 59/67.

⁴³ DH.MKT. 565/22.

⁴⁴ DH.MKT. 570/10; BEO. 1912/143358.

⁴⁵ DH.ŞFR. 293/69.

olduğunu haber vermiştir.⁴⁶ Kabileler arası sürtüşme devam ederken bu defa İngiltere'yi ilgilendiren bir mesele ortaya çıkmıştır.

İngiltere, Hindistan üzerindeki hâkimiyeti ve Hintli tüccarları himaye etmesi nedeniyle sık sık Kızıldeniz sahillerinde kendini göstermiştir. 28 Ekim 1902'de bu şekilde bazı şahıslar alacaklarını ve Zeranik ile Hakem kabilelerinin kendilerinden çaldıkları eşyaların İngiltere'nin Hudeyde konsolosu aracılığı ile iadesini talep etmişlerdir. Söz konusu meblağ 1.500 riyaldir. İşi kolaylaştırmak ve Osmanlı yetkililerini sıkıştırmak üzere bir İngiliz savaş gemisi de Hudeyde'ye gelmiş, konsolos diğer savaş gemisinin yolda olduğunu söylemiştir. Mutasarrıfın valiye yaptığı bu bildirimler üzerine valilik de kabileleri sıkıştırmaya başlamıştır.⁴⁷ Olaylar bu hale gelince Zebid'de bulunan Binbaşı Said Bey, Banyan Zozcif'in taleplerinin karşılandığını haber vermiştir. Hudeyde Mutasarrıfı da valiliğe Hudeyde İngiliz konsolosunun durumdan memnun olduğunu beyan etmiştir. Valilik de bu haberleri İstanbul'a ulaştırmıştır.⁴⁸

Bu kadar zor bir bölgede görev yapan askerler arasında da zaman zaman huzursuzluklar olmuştur. 26 Ağustos 1903'te Zeranik Kabilesi'nin tedibi için Beytü'l-Fakih'teki taburlarda görev yapan 312 asker arasında bu minvalde olaylar yaşanınca Seraskeriye bu meseleyi incelemeye almıştır.⁴⁹ Zeranik Kabilesi de bu hadiselerin yarattığı boşlukta yabancılara ait eşyaların yağmasına daha çok cüret etmiştir. Vali Vekili Müşir Abdullah Fransa tebaasından birinin bu şekilde mallarının çalındığını telgrafla İstanbul'a bildirmiştir. Zeranik Kabilesi'nden olan Ezzebel Abdullah İsa Behider, Ahmed Abdullah Behider, Kelib Behider ve Ahmed Hebbe Cenidi Karafkiye ile diğer üç şahsın yanlarında 3.000 riyal ve kıymetli eşya olduğu halde senbuklarla Fransız müstemlekelerinden Cibuti'ye firar etmişlerdir. Haklarında işlem yapılabilmesi için vali bunların geri getirilmesi noktasında teşebbüse girişilmesini Sadrazam'a iletmiştir.⁵⁰ Sadrazam da bir gün sonra durumu Hariciye Nezareti'ne bildirerek Fransa Sefareti'nin hızlıca bilgilendirilmesi için gerekenlerin yapılmasını emretmiştir.⁵¹ Söz konusu gelişmelerin yoğunluğunun arttığı bir dönemde Beytü'l-Fakih kaymakam vekili Binbaşı Muhammed Bey kış mevsimine doğru Zeranik Kabilesi üzerine askeri bir faaliyet icra etmiştir. Bu sırada Beytü'l-Fakih kazası şeyhlerinden

⁴⁶ DH.MKT. 587/76; DH.ŞFR. 293/96.

⁴⁷ DH.ŞFR. 296/1.

⁴⁸ BEO. 1942/145618; HR.TH. 275/36.

⁴⁹ BEO. 2151/161309.

⁵⁰ HR.TH. 290/42.

⁵¹ HR.TH. 290/42; BEO. 2160/161999.

Necib Efendi bu harekâta oğlu, kardeşi ve cemaatinden pek çok kişi ile katıldığından ve çok faydası görüldüğünden kendisinin 3. rütbeden Mecidiye Nişanı ile ödüllendirilmesi için vilayetten talepte bulunulmuştur.⁵²

Zeranik Kabilesi 1904'te adından daha çok söz ettirecek bir işe karışmıştır. 3 Nisan 1904'te Yemen Vali Vekili Müşir Abdullah'ın verdiği bilgilere göre, Zebid Kaymakamı Süleyman Efendi ile Yemen Tönbeki nazırı ile Hudeyde Beytü'l-Fakih ahalisinden 10 kadar kişi Hudeyde'ye gelirken Zeranik Kabilesi tarafından kaçırılmışlardır. Zeranik Kabilesi daha önce kendilerinden olup tutuklanmış kimseler tahliye edilmedikçe ellerindeki rehineleri serbest bırakmayacaklarını ifade etmişlerdir.⁵³ Zeranik Kabilesi'nden olup tutuklu olanlar 20 kişi olup yolları kestiklerinden böyle bir cezaya maruz kalmışlardır. Kaymakam ve diğer kimselerin kurtarılması için Hudeyde'den Ahmed Şerai Paşa kabileye gönderilmiştir.⁵⁴ 8 Nisan 1904'te İstanbul'a giden haberlerde kaymakam ve arkadaşlarının kurtarıldığı haber verilmiş, ancak kaymakamın eski görevinde kalması uygun olmayacağından boş olan Luhayye Kaymakamlığı'na atanacağı İstanbul'a bildirilmiştir.⁵⁵ Gayretlerinden dolayı da Hudeyde Belediye Reisi Ahmed Şerai Paşa'ya birinci derece mecidiye ve Beytü'l-Fakih'in önemli din adamlarından Bahri Efendi'ye dördüncü derece mecidiye nişanı verilmesi teklif edilmiştir.⁵⁶ Ancak bu tekliften hemen önce Yemen Vilayeti'nden Ahmed Şerai Paşa'nın azli istenmişken şimdi böyle bir teklif gelmesi Sadaret'in dikkatini çekmiş ve Dâhiliye Nezareti tarafından durumun araştırılmasını istemiştir.⁵⁷

Söz konusu olaylar üzerine genel durumu bildirmek üzere yapılan açıklamalarda ordunun ihtiyaç duyduğu top ve hayvanların eksik olduğu, askerlerin ellerindeki silahların pek işe yaramadığı ve cephanenin dahi büyük bir kısmının bozuk olduğu Seraskeriye'ye bildirilmiştir. Asir'de de durumun hiç iyi olmadığı hatırlatılmıştır.⁵⁸ Yine aynı dönemde Şaki Muhammed Hamidüddin'in ölümüyle birlikte yerine oğlu Yahya'nın geçtiği ve vilayette ihtilal yapmak için asker topladığı bildirilerek acilen tedbir alınması talep edilmiştir.⁵⁹ Adı geçen İmam Yahya ileride adından çok söz ettirecek ve

⁵² DH.MKT. 810/11.

⁵³ DH.ŞFR. 325/24.

⁵⁴ DH.ŞFR. 325/54.

⁵⁵ DH.ŞFR. 325/70; DH.MKT. 838/17.

⁵⁶ DH.ŞFR. 325/74.

⁵⁷ DH.MKT. 838/17.

⁵⁸ DH.MKT. 862/73.

⁵⁹ DH.MKT. 860/51.

Yemen'in bağımsızlık yolunda önemli bir şahsiyet olacaktır.⁶⁰ Bu sırada Zeranik Kabilesi'nin mutat olduğu üzere vergi vermeye yanaşmadıkları ve bu durumun diğer kabilelere de tesir ettiği haber verilmiştir. Bunun üzerine gerekli makamlar Babıali tarafından uyarılmıştır.⁶¹ Ayrıca söz konusu gelişmelerin birbirini takip ettiği bir dönemde Yemen'de Zeydi mezhebinin durumu ve isyanlara olan etkisi üzerine de vilayetçe bir tahkikat yapıлып İstanbul'a bildirilmiştir.⁶² Söz konusu dönemde özellikle İmam Yahya'nın isyanı Osmanlı Devleti'ni ciddi manada uğraştırmıştır.⁶³

İngiltere daha önce belirtildiği üzere himayesindeki tüccarları ve Hint tebaasını korumaya özel bir önem atfetmiştir. Bu kapsamda 30 Haziran 1904'te Siyam adlı Danimarka Vapuru'ndan hırsızlık yapan Moha'ya ait Hakem Kabilesi ile Zebid Limanı'ndan Hudeyde'ye giden bir senbuktaki İngiliz himayesindeki Hintlinin 58 lira kıymetinde malı çalınmıştır. Meclis-i Vala'ya iş intikal etmiş ve elçilikle görüşülerek tespit edilen tutarın vilayetten ödenmesi emri gönderilmiştir.⁶⁴ Yaklaşık bir yıl sonra benzer surette bir olay daha olmuştur. Bu olay ise öncekilerden daha fazla ses getirmiştir. 7 Eylül 1905'te İngiltere tebaasından birine ait olup Ras Mücemele adlı mahalde bir senbuğun Zeranik Kabilesi tarafından batırıldığı iddia edilmiştir. İngiltere'nin Hudeyde konsolosuna bu senbuk için 3.747 riyal tazminat talebinde bulunmuş, iş İngiltere Elçiliği'ne dahi intikal etmiştir. Elçilik 1-2 gün içinde tazminatın ödenmesi ve failerin yakalanmasını istemiştir. Kabile büyük olduğundan yeni gelen askerlerle bu işe girişilebileceği valilik tarafından İstanbul'a haber verilmiştir. Babıali ise talep edilen meblağ cüzi bir şey olduğundan hemen mal sandığından karşılanmasını ve sonra bu işe karışanlardan tahsil edilip paranın yerine konması şeklinde vilayete telgraf çekmiştir. Meclis-i Vükela'nın aldığı bu kararlar Dâhiliye ve Hariciye nezaretleriyle İngiliz Elçiliği'ne de haber verilmiştir.⁶⁵ Ne var ki mesele burada kalmamış İngiltere caydırıcı olmak hesabıyla bölgeye bir savaş gemisi göndermiş ve gemi kaptanı bazı taleplerde bulunmuştur.

28 Eylül 1905'te Hudeyde Mutasarrıfı Hıfzı Bey İngiliz bandıralı içinde 320 asker ve 10 topçusu bulunan Fox adlı bir savaş kruvazörünün Hudeyde

⁶⁰ Yahya Yeşilyurt, *Yemen (Medeniyetler Beşiği Kadim Bir Osmanlı Ülkesi)*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2011, s. 96-97.

⁶¹ DH.ŞFR. 329/120.

⁶² DH.MKT. 2606/126.

⁶³ Daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Yahya Yeşilyurt, *a.g.e.*, 2011, s. 90-106; İhsan Süreyya Sırma, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyancıları*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2008.

⁶⁴ MV. 104/45; Durmuş Akalın, "Kuzey Yemen'de Osmanlıların Yerli Kabilelerle Münasebetleri Kapsamın Hakem Kabilesi (1849-1904)", *Belgi*, Sayı 7, 2014, s. 889.

⁶⁵ HR.TH. 323/91.

Limanı'na geldiğini bildirmiştir. İngiliz gemisinden bir gün sonra da içinde Osmanlı askerleri olan Mekke Vapuru gelmiştir. Ancak Fox adlı savaş gemisi kaptanı Mekke Vapuru'ndan asker çıkarılmamasını talep etmiş, bu sırada limanda mevcut Osmanlı gemisine de benzer emirler verdikten sonra mutat olduğu üzere kaleyi top atışları ile selamlamış ve resmi bir merasim icra etmiştir. Söz konusu geminin kaptanı daha önce Zeranik korsanları tarafından taarruza uğrayan Ulvani senbuğu için talep edilen tazminatın verilmesi ve bu işe cesaret edenler hakkında tediplerini istemiştir. İlk etapta senbuk için istenilen 1.700 riyal tazminat ödenecek ve korsanlara ait senbukların ele geçirilmesi için Osmanlı gemileri ve askerleri Zeranik sahillerine hareket edeceklerdir. Kendisi de olayı uzaktan izleyeceğini söylemiştir. Bu talepler dışında tedip işinin ne zaman olacağını belirlenmesini ve senbuk içindeki malın kıymetinin de tazminat olarak ödenmesini istemiştir. Söz konusu 1.700 riyalin mal sandığından karşılanması kararlaştırılmış ve kaptanın ziyareti sırasında bu haber vilayete bildirilmiş ve kaptana da ifade edilmiştir. Korsanlara ait senbukların ele geçirilmesi noktasında Kozlu Vapuru'ndan 100 asker, jandarma ve polis erleriyle bu iş gerçekleştirilmiştir. Böylece ikinci istek de karşılanmıştır. Fakat mevsim uygun olmadığından askeri faaliyetin 2 ay sonra yapılmasının uygun olacağı kaptana söylenmiştir. Senbuğun hamulesi ile ilgili olarak vilayete ve Babıali'ye durum bildirilmiş ve onların kararı beklenmiştir. Bu sırada Mekke Vapuru'ndaki askerler karaya çıkarılmıştır.⁶⁶ İngiltere bu şekilde mutasarrıflık üzerindeki baskısını arttırmıştır.

Söz konusu baskının ardından Bahriye Nazırı, 4 Ekim 1905'te Sadaret'e yaptığı açıklamalarında Hudeyde Komodorluğu'nun 1 Ekimde telgrafla Kozlu ve Galata Vapurularının faaliyetleri hakkında bilgi gönderdiğini söylemiştir. Söz konusu iki vapurun Zeranik sahillerinden küçük-büyük 10 senbuğu etkisiz hale getirdiği bunlardan 3'ünün top ateşiyle battığı kalan 7'sinin ise Hudeyde'ye getirildiğini ve Kozlu Vapuru'nun ikinci defa Zeranik sahillerine gittiğini bildirmiştir. Konuyla ilgili nezaretler arasında yazışmalar yapılmış ve gerekli olanlar bilgilendirilmiştir.⁶⁷ Meselenin çözümü için bu sırada İngiliz Elçiliği ile görüşmeler yapılmış ve mevsimin asker sevkine uygun olmadığı gerekçesiyle askeri faaliyet icrasının daha sonraya bırakılması kararlaştırılmıştır.⁶⁸ Yapılan bu çalışmalar İngiliz savaş gemisi kaptanını

⁶⁶ DH.ŞFR. 354/99; HR.TH. 326/109; DH.MKT. 1012/33.

⁶⁷ HR.TH. 325/20; BEO. 2681/201015.

⁶⁸ DH.MKT. 2679/200888.

memnun etmemiş olacak ki başka talepler nedeniyle Hudeyde'de kalmaya devam etmiştir.

7 Ekim 1905'te Hariciye Nazırı, Ulvani senbuğunun ve hamulesinin bedelinin ödenmesi ve korsanların takibi için savaş gemisi sevkiyle Zeranik Kabilesi'nin tedibi işinin bir ay sonraya bırakıldığını İngiltere Dışişleri ile kararlaştırıldığını ifade etmiştir. Buna rağmen kruvazör kaptanı Hudeyde Mutasarrıflığı'na teklifte bulunmaya devam etmiştir. Müşir Feyzi Paşa'nın askeri faaliyette olduğu ve mevsimin müsait olmadığı İngiliz Elçiliği'ne de bildirilmiştir. Ancak gemi kaptanı ele geçirilen kayıkların yakılması ve sahillerin tarassut halinde tutulması için baskı yapmaktadır. Hariciye Nazırı bu nedenle kruvazörün bölgeden gönderilmesi için teşebbüslerde bulunmuştur. Hudeyde Mutasarrıfı Kozlu ve Galata vapurlarının ilk seferlerinde 10, ikinci gidişinde ise 7 senbukla 5 kayık daha tuttuğunu ve bunların 16'sının Hudeyde Liman İdaresi'ne teslim edildiğini haber vermiştir. İşte İngiliz kaptan bunların yakılması için ısrar etmekte ve Hudeyde İngiliz konsolosu da ertesi gün sabah vaktine kadar yakılmazlarsa işin büyüyeceğini söylemiştir. Bu nedenle mutasarrıflık İstanbul'un görüşünü sormuştur.⁶⁹

10 Ekim 1905'te söz konusu meselede Sadaret bazı kararlar almıştır. Alınan kararlar gereği Ulvani senbuku için 3.700 riyalin mal sandığından verilmesinin daha önce vilayete bildirildiği hatırlatılmış şimdi de hamulesi için 490 liranın talep edilmesiyle yapılan araştırma sonucu eğer İngiliz tebaasına ait birisiye bu meblağın da ödenmesinin kararlaştırıldığı Hudeyde Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir. Yine İngiliz kaptanın Zeranik Kabilesi üzerine askeri faaliyet için ısrarcı olduğu bildirilmiştir. Sadaret diğer kurumlara da yaptığı bilgilendirmede kaptanın daimi surette Hudeyde'den Meysene Burnu'na kadar 4 geminin devriye yapmasının korsanlığı önleyeceğini söylediğini ifade etmiştir. Ayrıca Cibuti'den her hafta Fransa hükümetinin özel müsaadesiyle senbuklarla Zeranik sahillerine silah ve cephaneye getirildiğinden bunun önlenmesi talep edilmiştir. Yine Meysene Burnu'ndan Hudeyde'ye ve Luhayye'den Midi ve Kurfuda'ya kadar açık olan tüm Yemen sahillerinden silah sokulan Zeranik ve Midi sahillerinin teftişi istenmiştir. Hudeyde Mutasarrıflığı ise bu vazifeyi ifa etmek üzere 6 adet vapur talebinde

⁶⁹ BEO. 2681/201070; BEO. 2681/201071.

bulunmuştur.⁷⁰ Bu durumlar Bahriye Nezareti'ne de bildirilmiştir.⁷¹ Yemen Vali Vekili Müşir Feyzi de vilayette olan biten gelişmelerle ilgili bu dönemde Dâhiliye Nezareti'ne sık sık bilgilendirmeler yapmıştır. En önemli mesele ise bu evrede tutulan senbukların yakılıp yakılmayacağı olmuştur.⁷² Ancak kısa süre sonra İngiliz savaş gemisinin ısrarıyla ele geçen senbuk ve kayıkların alenen yakıldığı ve söz konusu işe Şakir Paşa'nın onay verdiği 15 Ekim 1905'te İstanbul tarafından haber alınmıştır.⁷³ Ancak bu haberlerden 2 gün sonra aynı minvalde İstanbul'a yeni yazılar gidince meselenin son vaziyeti kafaların karışmasına sebep olmuş, çok geçmeden bu sorunun İstanbul'a haber ulaştırmada yaşanan sıkıntılardan kaynaklandığı anlaşılmıştır. Ancak Zeranikler üzerine asker gönderilmesi talep edildiğinden bu iş için ne kadar askere ihtiyaç duyulacağını da bu sırada araştırılması Babialı tarafından emredilmiştir.⁷⁴

İngilizlerin bu baskıları karşısında bazı askeri tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulmuştur. 19 Ekim 1905'te Hudeyde Mutasarrıfı Hıfzı Bey, Zeranik sahillerinin tarassuduna memur edilen Galata Vapuru'nun kazanlarının durumu kötü olduğundan ve teknesi dahi su almaya başladığından Kamaran'a tamir için gönderildiğini haber vermiştir. Ancak İngiliz konsolos icra edilen görevin aksayacağından sızlanarak yerine başka bir vapurun gönderilmesi için ısrar etmeye başlamıştır.⁷⁵ Zeranik sahillerini kontrol için Hudeyde Kızıldeniz Komodoru Miralay Mehmed Arif Bey ve liva jandarma binbaşısı vapurlarla 15 Kasım 1905'te bölgede tahkikatlar yapmışlardır. Bu bilgilerin Hariciye Nezareti üzerinden İngiliz Elçiliği'ne bildirilmesine de karar verilmiştir.⁷⁶ 23 Kasım 1905'te de daha önce Hudeyde Mutasarrıflığı'nın talep ettiği 6 vapurla 6 torpido istimbotu hakkında Meclis-i Vükela emriyle Bahriye Nezareti'ne çalışılması noktasında haber

⁷⁰ Bu türden vapur talebi sadece Yemen için değil bütün Kızıldeniz sahilleri için gerekli görülmüş ve sık sık İstanbul'a bu türden talep yazıları gönderilmiştir. Özellikle Aden'in İngilizler tarafından işgalinden sonra Kızıldeniz'in güvenliğine daha fazla dikkat edilmeye çalışılmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Durmuş Akalın, "Aden'in İşgali ve İşgalden Sonra Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'de Aldığı Tedbirler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2, 2014, 388.

⁷¹ HR.SYS. 107/9.

⁷² DH.ŞFR. 355/106.

⁷³ BEO. 2693/201909.

⁷⁴ BEO. 2688/201597.

⁷⁵ DH.ŞFR. 356/1.

⁷⁶ HR.TH. 326/109

gönderilmiştir. Tedbir olması için de ilk etapta Beyrut ve Kastamonu vapurları bölgeye gönderilmiştir.⁷⁷

İlerleyen dönemde Hudeyde'nin önemi daha çok artmıştır. Hudeyde'de önde gelen isimlerden biri olan Ahmed Şerai Paşa da Hudeyde Belediye reisi olmuştur. Ancak 28 Nisan 1908'de Ahmed mührüyle gönderilen bir yazıda ilginç iddialar yer almıştır. Buna göre Ahmed Şerai Paşa, Zeranik Kabilesi'ne para yedirerek imtiyaz sağlamaktadır. Ayrıca Hudeyde livasının gelirlerini düşük bir fiyatla iltizam etmiştir. Bu haberler üzerine hemen bir tahkikat başlamıştır.⁷⁸ 1908 sonlarına doğru bölgede yeniden kabileler arasında gerginlikler çıkmaya başlamıştır. Bir yandan da Zeranik Kabilesi'nin dâhil olduğu bir takım olaylarda yeniden artış gözlenmeye başlamıştır. Örneğin 24 Eylül 1908'de Zübeyr ile Hays arasındaki telgraf hattı Muasala Kabilesi tarafından bozulmuş hala tamir edilememiştir. Yine benzer surette Zeranik Kabilesi tarafından tahrip edilen Beytü'l-Fakih hattının tamiri için yapılan talep de fayda etmemiştir.⁷⁹ Tamir işi gecikince Telgraf ve Posta Nezareti durumu Dâhiliye Nezareti'ne bildirerek yardım talep etmiştir. Nezaret işin halledilmesi için kabilelerin tedip edilmesini ve bu iş yapılmadıkça tamir etmenin bir faydası olmayacağını bildirmiştir.⁸⁰ 3 Aralık 1908'de Yemen vali vekili ve kumandanı, Hudeyde Sancağı içindeki telgraf hatlarının tamiri için bazı tedbirlerin gerekli olduğunu bildirmiştir. Zeranik ve ona benzer kabileler bu işlere sebep olmaktadır. Bunlara bir şekilde nasihatler yapılsa da fayda vermemektedir. Sorunu halletmek üzere kuvvetlerin toplanması gerektiğini, ancak dağların durumu çok zorlayıcı olduğundan şimdilik nasihat suretiyle önleyici tedbirlerin alındığını Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Bu konuda sık sık açıklamalar yapılmıştır.⁸¹

3 Aralık 1908'de tüm Zebid tüccarı adına Seyyidü'l-Amiri adında birisi Dâhiliye Nezareti'ne durumlarını anlatan bir yazı göndermiştir. “*Buna göre Hudeyde ile Zebid yolu üzerinde Beytü'l-Fakih kazasında yerleşik, şekavet halinde olan ve uzunca senelerden beri vergilerini vermeyen Zeranik Kabilesi ve bunlara yakın Cehiyye Kabilesi öteden beri ticaret kafilelerine saldırmaktadırlar. Her defasında istedikleri kadar para almadıkça salıvermemektedirler. Bu nedenle bana epeyce zarar isabet etmektedir. Ancak bunlara hükümetçe bir şey yapılmamaktadır. Bunlar sürekli durmamakta ve geçenlerde büyük bir tüccar kafilesini zapt etmişlerdir. Mutat olduğu üzere*

⁷⁷ BEO. 2710/203231.

⁷⁸ DH.MUİ. 82/17.

⁷⁹ DH.MKT. 2696/94.

⁸⁰ DH.MKT. 2649/8.

⁸¹ DH.MKT. 2695/89.

haraç vererek kurtarmaya çalışmaktayız. Bunların bir an önce hal yoluna konulmaları gerekmekte ve durum aciliyet arz etmektedir” şeklinde İstanbul’a taleplerini iletmıştır. Adı geçen tüccar bir gün sonra tekrar bir yazı göndererek Zeranik Kabilesi’nin İstanbul’a durumlarını yazdıklarını öğrendiğini haber vermiştir. Bu nedenle Zeranik şeyhi bu defa 50.000 liralık bir ticari malı çalmıştır. Bu nedenle tüccar mağduriyetlerini tekrar arz etmiştir. İstanbul’a ulaşan bu talepler üzerine Babıali Yemen Vilayeti’ne 5 Aralıkta durumu bildiren bir yazı göndermiştir. Bu taleplerinden sonuç alamayan tüccar 14 Aralık 1908’de tekrar Dâhiliye Nezareti’ne durumunu bildiren bir yazı göndermiştir. Bu yazı da 21 Aralıkta Yemen Vilayeti’ne hatırlatılmıştır.⁸² Görüldüğü üzere bölgede yaşanan emniyetsizlik en çok o bölgenin tüccarlarına ve ahalisine zarar vermektedir. Bu noktada taleplerine de hemen çözüm bulunamamaktadır. Ancak yine de devlet bunların önünü almak için uğraş vermektedir.

Bölgede yaşanan hadiseler yerli ahaliyi veya bölgede iş yapan kimseleri de rahatsız etmeye başlamıştır. 14 Şubat 1909’da Yemen Valisi Hasan, Zeranik Kabilesi’nin senelerden beri tüccar kabilelerini vurma, ahaliye saldırı, yabancıların mallarını gasp etme ve telgraf hatlarını bozma gibi işlere cesaret ettiğini ifade etmiştir. Hudeyde’ye vardıktan sonra kendisinin bizzat ve bir vasıta ile yaptığı teşebbüsleri de netice vermemiştir. Bu nedenle mevsim de müsait olduğundan Hudeyde’den tedarik edilen 6 tabur ve diğer yardımcı kuvvetlerin kaymakam komutasında Zebid ile Beytü’l-Fakih’te toplandığı bildirilmiştir. Yine denizden nümayiş icra etmek için karakol gemisinin hazırlandığı ancak şiddetli davranmak yerine yumuşak bir surette çalışıldığı belirtilmiştir. Asıl amaç saldırıların durmasıdır. Bunun için de aralarından rehin alınması talimatı kaymakama verilmiştir.⁸³ Bu çalışmalar devam ederken 25 Şubat 1909’da Hudeyde Mutasarrıfı ile Beytü’l-Fakih’te bulunan 2 tabura erzak sevk eden 25 kişilik kabile pusuya düşürülmüştür. Kabilenin üstüne giden askerlere de kabile tarafından karşı konmaya çalışılmıştır. Ancak askerler Beytü’l-Fakih’e yerleşmişler ve kabileyle çatışmaya girmişlerdir.⁸⁴ 8 Mart 1909’da valilikten İstanbul’a giden açıklamalarda Zeranik Şeyhi Muhammed Yahya’nın yaralı olan kardeşi Hasan Yahya ile Ali Yahya Hüseyniye’deki kuvvetlerin mahsur olduğunu ilan ederek etraftaki kabileleri kışkırtmaya çalışmışlardır. Ancak bir gün önce yapılan taarruzlara dayanamayıp yenilmişlerdir. Askerden 2 şehit ve 3 yaralıdan başka zayıat

⁸² DH.MKT. 2674/1.

⁸³ DH.MKT. 2745/84.

⁸⁴ DH.ŞFR. 410/81.

olmadığı Kaymakam Rıza Bey tarafından kendisine bildirilmiştir. Yusuf Paşa ile sevk edilen kuvvet de birkaç gün içinde Beytü'l-Fakih'e ulaşmıştır.⁸⁵

Mart ayı içerisinde operasyonlar yoğunlaşmıştır. 23 Mart 1909'da valilik tarafından Dâhiliye Nezareti'ne giden haberlerde Zeranik Kabilesi'nin şimdiye kadar çok büyük kayıp verdiği ve yeniden üzerlerine yürüneceği ancak işin ne zaman neticeleneceğinin kestirilemediği ifade edilmiştir. Yeni gelen haberlerde Zeranik Kabilesi ve Seyyid Yahya'nın hazırlık içinde olduğu öğrenildiğinden 7. Ordu'nun subay ve zabıt eksiklerinin giderilerek yeni askerlerle takviyesi talep edilmiştir.⁸⁶ 18 Nisan 1909'da valiliğin yaptığı yeni açıklamalarda Zeranik Kabilesi'nin kontrol altına alındığı bildirilmekle birlikte Fransa sömürgelerinden Cibuti'ye 6 senbuk silah ve cephane sipariş verdikleri öğrenilmiştir. Bu haberler Hudeyde Mutasarrıfı ve kumandanı Yusuf Paşa tarafından gelmiştir. Zeranik Kabilesi'ni kontrol altına almak için çok uğraşıldığından bu emellerine ulaşacak olurlarsa asayişin yeniden bozulacağı hatırlatılmıştır. Bu durum Hudeyde Komodorluğu'ndan bildirilmiştir. Ancak 500 mil uzunluğunda ve yeterli vasıtanın olmadığı Yemen sahillerinin 2 küçük vapurla muhafazası mümkün değildir. Bundan dolayı silah ve cephane sokulması devam ettikçe vilayet içinde sükûnet olması mümkün görünmemektedir. Sahillerin karadan ve denizden kontrol altına alınması için birçok defa durum arz edilmiştir. Tam kontrol için çok para ve gayret gerekmektedir. Bu durum gerçekleşse bile silah kaçakçılığının⁸⁷ önü alınmadıkça sorunlar ortada kalacaktır. Bunun için şimdilik Cibuti'de bulunan ve Hicaz ile Yemen tarafına silah satışının önünün alınması tavsiye edilmektedir. Gerçi ticaret serbestse de İngiltere, Fransa ve İtalya devletleri arasında yapılan mukavele ile olduğu gibi men edilmesi mümkündür. Bu tedbirin güzel tesiri açık olduğundan Yemen ve Hicaz'a silah ithaline meydan verilmemesi hakkında sefaret vasıtasıyla Fransa hükümeti nezdinde devam etmekte olan teşebbüslerin bir an evvel fiiliyata geçirilmesinin arzu edildiği bildirilmiştir. Söz konusu talepler de nezaret tarafından 3 Haziranda Sadaret'e bildirilmiştir.⁸⁸ Bu arada 28 Haziran 1909'da Vali Hasan, Sadaret'e Zeranik Kabilesi'nin tedibi esnasında gayretle çalışan Mirliya Yusuf Paşa, Kaymakam Rıza ve Kolağası Sadık Efendi'nin ve başka bazı isimlerin terfilerini

⁸⁵ DH.ŞFR. 410/127.

⁸⁶ BEO. 3521/264067.

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Sinan Çakar, *Kızıldeniz'de İnsan ve Silah Kaçakçılığı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

⁸⁸ BEO. 3638/272777; 3544/265732; DH.MUİ. 1/17; Durmuş Akalın, "Kızıldeniz'de Cibuti Üzerinden Yapılan Silah Kaçakçılığı'nın Yemen'e Etkileri ve Osmanlı Devleti (1898-1914)" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 34/S. 58. 2015, s. 663.

kendilerine bildirmiştir. Asayişin devamlılığı için gerekli değişiklikler hemen yapılmıştır.⁸⁹ Ayrıca Zeranik Kabilesi şeyhlerinden ve ileri gelenlerinden alınan taahhütname suretleri de İstanbul'a gönderilmiştir.⁹⁰

24 Ağustos 1909'da Şerai Paşa hakkında tekrar bir şikâyet yazısı gönderilmiştir. Bu defa Hudeyde Belediye Reisi Ahmed Şerai Paşa ve Mutasarrıf Necip Paşa'nın hem fikir olup bazı yanlış işlere karıştığı bildirilmiştir. Bu kapsamda Zeranik Kabilesi'nin tedibi için gönderilen askerlerin mahalline varmasıyla aralarında görüşme olmuştur. Mutasarrıf kumandana savaşı 8 gün tehir ettirmiştir. Bu sırada kendisi kabileyi durumdan haberdar etmiş ve kabile tarafından askerler üzerine ansızın yapılan hücumla birçok asker helak olmuştur. Şerai Paşa hem mültezim hem erzak müteahhidi hem de belediye reisi olduğundan Yemen'deki isyanlara onun bu her taraftan baskısı tesir etmektedir şeklinde ithamlar yer almıştır. İthamlar son derece ağır olduğundan Babiali derhal Yemen valisine durumu araştırıp İstanbul'a bilgi vermesini emretmiştir.⁹¹

Daha önce Yemen Valiliği'nin silah kaçaklığıyla ilgili Sadaret'e yaptığı bilgilendirmeler üzerine bazı işlere teşebbüs edilmiştir. Bu kapsamda Paris Sefareti, Zeranik Kabilesi'nin Cibuti'den sipariş ettikleri silah ve cephaneyi almamaları için bazı girişimlerde bulunmuştur. Sefir durumu Fransız Dışişleri'ne bildirmiş ve olumlu cevap almıştır. Hatta Cibuti'deki Fransız memurlarına Fransa Dışişleri yetkilileri tarafından bazı nasihatler dahi yapılmıştır. Bölgede görev yapan Fransız vali ise Zeranik Kabilesi tarafından silah satışı için teklif gelmediğini ve böyle bir talep olursa kabul etmeyeceklerini taahhüt etmiştir. Ayrıca Hudeyde Sancağı limanlarından birine gidecek bot tabir olan geminin Cibuti'den salıverilmemesini de gümrük memurlarına ihtar etmiştir.⁹² Bu şekilde sefir gayretlerini Hariciye Nezareti'ne bildirmiştir. Söz konusu bilgiler ilgili makamlara da hemen bildirilmiştir.⁹³

Osmanlı Devleti'nin sıkıştırmasının da tesiriyle Zeranik Kabilelerinin şeyhleri 19 Kasım 1909'da Miralay Cemal Bey'in yanına gelerek vergilerini vereceklerini ve her türlü hükümet emrini yerine getirmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir. Ayrıca dışarıdan gelecek her türlü kışkırtmaya da katılmayarak böyle talepte bulunanları hükümete teslim edeceklerini taahhüt

⁸⁹ BEO. 2589/269108; 3623/271713.

⁹⁰ DH.MKT. 2867/27.

⁹¹ DH.MKT. 2909/29.

⁹² DH.MUİ. 1/17

⁹³ DH.MUİ. 1/17; ; Durmuş Akalın, "Kızıldeniz'de Cibuti Üzerinden Yapılan Silah Kaçakçılığı'nın Yemen'e Etkileri ve Osmanlı Devleti (1898-1914)" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 34/S. 58. 2015, s. 665

etmişlerdir.⁹⁴ Ancak kısa bir süre sonra giden bilgilerde hal böyle iken Zeranik Kabilesi eski haline geri dönmüştür. Yemen Valisi'ne göre bu durum Cemal Bey tarafından alınan rehine ve teminatın bir faydası olmadığına ispatıdır. Ayrıca İstanbul talep ettiği bilgi doğrultusunda rehinelere durumuyla ilgili de araştırılıp bilgi verilmesini emretmiştir.⁹⁵ Rehinelere durumu 19 Aralık 1909'da tekrar sorulmuş hangi kabilelerden oldukları ve ne suretle ikame edilecekleri hakkında bilgi gönderilmesi hatırlatılmıştır.⁹⁶

25 Aralık 1909'da rehinelere ilgili Sana'da bulunan 7. Ordu Kumandanı Hasan Tahsin Paşa İstanbul'a bilgi vermiştir. İstanbul'a gönderdiği açıklamalarında rehine almanın esasen hükümete yakışır bir iş olmadığını beyan etmiş ancak kabilelerin sükûnet üzerine durmaları mümkün olacağından eskiden beri vilayetçe kabul edilen bir usul olduğu belirtilmiştir. Zeranik Kabilesi'nden alınan rehinelere birkaç ay sonra sükûnet hâsıl olunca araya giren itibarlı ulemanın aracılığı ile serbest bırakılmışlardır. Daha sonra söz konusu kabilede bir sıkıntı olmamış, vergiler de toplanmaya başlamış ve yine telgraf hatlarına bir taarruz gerçekleştirilmemiştir. Luhayye ve Zebid'den alınıp tamamı muteber şeyhlerin evlat ve kardeşleri ile en yakınlarından olan 33 rehineye iyi davranılması Hudeyde Mutasarrıflığı'na tekrar hatırlatılmıştır. Tüm şeyhler yakınlarına iyi davranıldığından teşekkür ve memnuniyeti içeren bir telgraf da göndermişlerdir.⁹⁷ 1909'da rehinelere ilgili bu şekilde bir durum söz konusu iken birkaç ay sonra İstanbul'a ulaşan bilgilere göre bambaşka bir hadise yaşanmıştır. Bu defa bölgede görev yapan bir kaymakamın Zeranik şeyhleri üzerine yaptığı birtakım uygunsuz hareketler ciddi anlamda sorun olmuştur. Ancak olayın üstüne gidilmiş ve bu konuda kaymakam suçlu bulunmuştur. Öneminden dolayı bu meseleye daha yakından bakmak icap etmektedir.

Konuyla ilgili olarak Şeyh Zeranik El-Yemani'nin Kaymakam Kadri Bey'e, haptisten kurtulmak ve rehinelere kurtarmak için verdiği rüşvet ve bazı kişilerin sorgulamalarına dair evraklar İstanbul'a gönderilmiştir. Söz konusu sorgulamalarda: hükümet rehinelere tahliyesini emrettiği halde kaymakam tahliyeleri mukabilinde kendisine 500 riyal verilmedikçe tahliye etmemekte ısrar etmiştir. Zeranik Şeyhi açıklamalarında "Rehinelere beraber küçük oğlum Hasan Muhammed dahi hapsedilmiş olduğundan kaymakamın talep ettiği 500 riyali tedarike mecbur oldum. Bu paranın kaymakama verilmesi kabile rehinelere ile oğlumun tahliyesi içindi. Söz konusu 500 riyali

⁹⁴ BEO. 3665/274831.

⁹⁵ BEO. 3665/274831.

⁹⁶ BEO. 3677/275723.

⁹⁷ BEO. 3677/275723

kaymakama bir ramazan gecesi teravih namazından sonra evine gidip verdim. Bu gecenin hangi gece olduğu hatırımda değildir. Kaymakama verilmek üzere paraları götürdüğüm zaman Kasım Hasan Meşaria ile İbrahim Yahya Cumali nam kimseleri de kaymakamın evine götürdüm. Kasım Hasan Meşaria ile kaymakamın oturduğu odaya girdik. Yahya Cumali oda kapısında kaldı. 500 riyal iki torba derununa konulmuş idi. Her torbanın muhteviyatı 250 riyalden ibaret idi. Torbaların birini Kasım Hasan Meşaria, diğerini Yahya Cumali taşıyordu. Kaymakamın yanına girerken Yahya Cumali'nin elindeki torbayı alarak Kasım Hasan Meşaria'ya verdim. İkimiz Kaymakam Kadri Bey'in huzuruna girdik. İki torbanın mevcudu olan 500 riyali Kasım Hasan Meşaria'ya saydırıp kaymakamın yedine teslim ettiğim sırada *"bu paraları rehinelerin hapisten ıtlakı için veriyorum"* dedim. Kaymakam cevaben *"rehineleri gece tahliye etmek olamaz ise yarın sabaha karşı tahliye ederim"* dedi. Ertesi günü tutuklu olan 10 kişiyi tahliye ettirdiği halde oğlumun hapiste bırakmış olduğunu görünce Kaymakam Kadri Bey'in nezdine giderek kendisine *"ben sizin ile görüştim ve rehinelerin ıtlakı için size 500 riyal verdiğim halde oğlumun hapiste bırakılmasına sebep nedir?"* dedim. Kaymakam cevaben oğlum için lakırdı etmeyerek *"bazı sebeplerden dolayı onun hapiste kalması lazım gelir idi"* dedi. Kaymakamın bu muhalefeti üzerine oğlumun kurtarmak için dört gün art arda kendisine müracaat ettim. Oğlumun tahliyesi için devam eden bu müracaatlarım üzerine kaymakam, Kasım Hasan Meşaria'yı çağırıp *"rehinelerin hapisten ihracı için Şeyh Muhammed 1.000 riyal tahsil etmiş olduğu halde bana yalnız 500 riyal vermiştir. Bunun için oğlunu hapiste alıkoymadım. Kendisine söyle oğlunun tahliyesini istiyor ise benden sakladığı 500 riyali getirsin yoksa oğlu hapisten çıkarılmayacaktır"* demiş. Kasım Meşaria geldi kaymakamın bu teklifini bana tebliğ etti. Bu sözleri üzerine Kadri Bey'in nezdine gidip meramını sordum. Kasım Meşaria'nın ifadesini teyit etti. Artık 500 riyalin tedarikine mecbur kaldığımdan paraları toplayıp hazırladıktan sonra Kasım Meşaria'yı çağırtdım. Paralarla beraber teravihten sonra Kaymakam Kadri Bey'in evine gittim. Kasım El Meşaria yanımda olduğu halde kaymakam zikrolunan 500 riyali uşağı Seyyid Hüseyin'e teslim etti. Ertesi günü sabaha karşı oğlumun serbest bırakılması için emir verdi. Oğlumun tahliyesinden 4 gün sonra korkumdan aşiretim nezdine firar ettim. Kaymakam evvelki 500 riyalin ahzinde yaptığı gibi bu ikinci 500 riyali aldığı zaman dahi Kasım Meşaria'ya bahşiş olarak 5 adet riyal verdi. İfadem bundan ibarettir" demiştir. 28 Şubat 1910.

Tellal olan Kasım Hasan Meşaria sorgusunda: Soru: Şeyh Muhammed Yahya Hebbe'nin tutuklanma sebebini bilir misin? Cevap: Evet, Mutasarrıf Necip Paşa'nın emriyle hapis olduğunu biliyorum. S. Onun hapisten ne suretle çıktığına ve tahliyesi için para verip vermediğine dair malumatın var mı? C. Hapisten çıktığını biliyorum fakat para verip vermediğine dair malumatım

yoktur. S. Kabile rehinelerinin hapisten ne suretle çıktıklarını bilir isen doğru olarak bize söyle çünkü doğru söyleyeceğim demiştin. C. Bir ramazan gecesi teravihten sonra Şeyh Muhammed beni çağırttı. Ben de davetine icabet ettim. İbrahim Yahya Cumali'nin benden evvel oraya geldiğini ve orada beni beklediğini müşahede ettim. Şeyh Muhammed beni görünce *“al bu torbayı birlikte kaymakamın evine gidelim”* dedi. Torbanın içinde riyaller vardı. İbrahim Cumali'ye de torba verdi. *“sen de beraber gel”* dedi. Gittik. Kaymakamın odasına gelince Şeyh Muhammed, İbrahim Cumali'nin taşıdığı torbayı da bana verdi. İbrahim Cumali oda kapısında kaldı. Ben Şeyh Muhammed ile beraber kaymakamın odasına girdim. Şeyh Muhammed benim getirdiğim ve İbrahim Cumali'nin taşıdığı torbaların olduğu parayı kaymakamın huzurunda saydırdı. Ben de iki torbanın muhtevi olduğu 500 riyalı saydım. Bu torbaların her birinde 250'şer riyal var idi. Paranın verilmesinden sonra Şeyh, kaymakama *“işte rehinelerin hapisten ihracı için benden istediğin 500 riyalı size veriyorum. Mahpusların ıtlakını emret”* dedi. Kaymakam paraları aldı ve Şeyh Muhammed'e *“rehineleri yarın sabah tahliye edeceğim”* dedi. Kaymakam 500 riyalden bana 5 riyal verdi. *“Bu işi sen kimseye açar isen seni hapsederim”* dedi. Ben kaymakamın yanından çıktım ve şeyh kaymakam yanında kaldı. S. O esnada kaymakamın yanında kim var idi? C. Odanın kapısının karşısında duran uşağı Hüseyin'den başka kimse yoktu. S. Ertesi gün rehinelerin tahliyesi icra olundu mu? C. Rehiner hapisten tahliye olunmuşlar ise de Şeyh Muhammed'in oğlu hapiste alıkonmuştur. S. Şeyh Muhammed'in oğlunun alıkonulduğunu nereden biliyorsun? C. Ertesi sabah saat iki sularında Kaymakam Kadri Bey beni uşağı Seyyid Hüseyin ile evine çağırttı. Evine gittiğimde bana *“git Şeyh Muhammed'e söyle rehinelerin tahliyeleri için kendisi ahaliden 1.000 riyal almıştır. Hâlbuki bana yalnız 500 riyal verdi. Bunun için oğlunu hapiste alıkoydum. Benden sakladığı 500 riyalı getirip teslim etmezse oğlu aleyhinde daha başka davaları ikame ettireceğim”* dedi. Ben de kaymakamın bu ifadesini Şeyh Muhammed'e söyledim. Şeyh Muhammed kaymakamın evine gitti. Şeyh Muhammed yine o gece beni evine çağırıp *“kaymakamın evine beraber gideceğimizden seni bunun için çağırttım”* dedi. Bana bir torba riyal verdi. Paraları hamil olduğum halde Şeyh Muhammed ile Kaymakam Kadri Bey'in hanesine gittik. Kaymakam parayı aldıktan sonra uşağı Seyyid Hüseyin'e verdi. Şeyh Muhammed'e *“oğlunu yarın sabah tahliye ettireceğim”* dedi. Şeyh Muhammed ile kaymakamın odasından çıktık. Kaymakam Kadri Bey ertesi günü sabaha karşı Şeyh Muhammed'in oğlunu hapisten çıkarttı. 1 Mart 1910.

Beytül-Fakih'te yerleşik İbrahim Yahya Cumali'nin ifadesine de başvurulmuştur. S. Zeranik Şeyhi Şeyh Muhammed Hebbe'yi tanır mısın? Kendisi ile bir münasebetin var mıdır? C. Kendisi ile marufum var ise de

hususî bir münasebetim yoktur. Beytü'l-Fakih'te bulunduğum zaman herkes kendisi ile görüştüğü gibi ben de gider görüşür idim. S. Merhum hapiste bulunduğu anda yanına gidip hizmetinde bulunuyor muydun? Rehinelerin tahliyesi keyfiyetinden haberdar mısın? C. Yanına gitmediğim gibi katiyen hizmetinde dahi bulunmadım. Rehinelerin hapisten çıktıklarını biliyorum. S. Rehinelerin hapisten çıktıklarını nereden haber aldın? C. Geçen ramazanın bir gecesinde teravihten sonra Şeyh Muhammed Yahya'nın hanesine gittim. Kendisini yalnız buldum. Evinde riyal ile dolu iki torba gördüm. Ben evinde biraz oturduktan sonra Beytü'l-Fakih ahalisinden Kasım Hasan Meşeria da geldi. Hasan Meşeria gelince Şeyh Yahya torbaların birini bana verdi. Diğer riyal torbasını Kasım Hasan Meşeria'ya verdikten sonra ikimizi Kaymakam Kadri Bey'in evine götürdü. Kaymakamın oturduğu odanın kapısına gelince Şeyh Kasım'a İbrahim'deki torbayı da al dedi. Ben de hamil olduğum torbayı Kasım'a verdim. Şeyh Kasım ile beraber iki torba ile kaymakamın yanına girdiler. S. Rehineler hapisten çıkmış mıydı? Kaymakamın evine gittiğiniz zaman orada sizden başka bir kimse var mıydı? C. Rehineler ertesi günü tahliye olunmuşlardır. Kaymakamın evine gittiğimiz zaman yanımda kimse yok idi. Yalnız uşağı Seyyid Hüseyin oda kapısının dışarısında oturuyor idi. 1 Mart 1910.

Olayla ilgili olan Çavuş Ahmed İsmail de sorgulanmıştır: S. Kabileye ait rehineler hapisten ne zaman çıkmışlardır? Kaç kişi idiler? Şeyh Muhammed'in oğlu, diğerleriyle beraber mahpus muydu? C. Rehineler ramazan-ı şerif içinde tahliye olunmuşlardır. Hangi gün olduğunu hatırlamıyorum fakat ikinci vakti tahliye olduklarını biliyorum. Şeyh Muhammed'in oğlu Hasan Muhammed de dâhil olduğu halde rehineler 11 kişi idiler. Kaymakam 10 rehinenin tahliyesini emrettiği gün şeyhin oğlunu serbest bırakmayarak hapiste bırakmıştır. S. Şeyhin oğlu rehinelerin tahliyesinden sonra kaç gün hapiste kalmış ve ne suretle tahliye olunmuştur? C. 3-4 gün kadar mahpus kalmıştı. Bu müddet zarfında Şeyh Muhammed oğlunu hapisten kurtarmak için Kaymakam Kadri Bey'e müracaatlarda bulunuyor idi. En nihayet kaymakam şeyhin hapisten ihracına muvafakat ederek beni yanına çağırıp şeyhin oğlunun hapisten çıkarılması için emir vermiştir. Şeyhin oğlu sabah saat 3 raddelerinde tahliye olunmuştur. S. Kaymakam rehinelerin tahliyesi için hükümet tarafından verilmiş emrin vürudundan kaç gün sonra rehineleri tahliye ettirmiştir? C. 10 gün sonra tahliye ettirmiştir. S. Bu müddet zarfında rehinelerin yakınları tarafından para verildiğini işittiniz mi? C. Rehinelerin yakınlarından bazıları hâpishane kapısına gelip giderler idi. Bunların yanında Muhammed Yahya dahi bulunuyor idi. Rehinelerin akrabaları Şeyh Muhammed Yahya'ya biz rehinelerimizin tahliyesi için kaymakam namına para verdik onları niçin tahliye ettirmiyorsun diyorlardı. O da mahpusların akrabalarına kaymakam oğlumu da rehineleriniz ile tahliye

ettirmekten imtina ediyor diye cevap veriyor idi. Ertesi günü rehinelerin akrabaları kaymakama müracaatla rehineleri tahliye ettirmeye muvaffak olmuşlardır. S. Rehinerin akrabalarının ne kadar para verdiklerini biliyor musun? C. Rehinerin velilerinin bütün mevcudumuzu satıp her mahpusun tahliyesi için Şeyh Muhammed'e 100 riyal verdiğimiz halde rehinelerimizi hala tahliye ettirmeye muvaffak olamadık dediklerini işittim. S. Şeyhin oğlu hapisten çıktığı zaman para verdiğini hissettin mi? C. Akillerden Da'buş'un rehinelerimizi ve şeyhin oğlunu tahliye ettirmek için kaymakama verilmek üzere Şeyh Muhammed'e 1.000 riyal verdik dediğini kendisinden işittim. Kendisine Şeyh Muhammed vasıtasıyla kaymakam için verdiniz dedim. Bunun üzerine merkum da o 1.000 riyal kaymakam için verilmiştir dedi. Şeyhin oğlu mahpus bulunduğu zaman şeyh gece oğlunun bulunduğu hapisaneye gelerek oğluna dedi ki *"oğlum rehinelerin tahliyesi için kaymakama 500 riyal verdik. Kaymakam senin hapisten ihracın için 500 riyal daha istiyor. Bunun için biraz sabret zira söz konusu meblağdan bir miktarı tenzil etmesi hususunu Kaymakam Kadri Bey'den rica etmek üzere Şeyh Yahya Hadi'yi gönderdim. Kaymakam bu ricamızı kabul ederse iyi olur. Kabul etmediği takdirde ise de istediğini vereceğiz sen de hapisten kurtuluyorsun"* dedi. Şeyh Muhammed'in gece hapse gelip oğluna bu sözleri söylediğini işittim. İşte malumatım bundan ibarettir. 2 Mart 1910.

Yine hapisanede görevli Onbaşı Süleyman da sorgulanmıştır. S. Zeranik şeyhleri hapis edildikleri zaman senin vazifen ne idi? C. ? vazifesine memur idim. S. Mezkur şeyhler yalnız halkalı zincirler ile mi bağlandılar yoksa ayaklarına demir direkli fas' oldu mu? C. Şeyhleri evvel emirde halkalı zincirler ile kaydettik sonra Yüzbaşı Osman Efendi geldi. Zindan memuru Ali ile Hasan Musa Çavuş'a şeyhlerin ayaklarına demir direkler vaz ettirme emri verdi. Ben de Hasan Musa Çavuş ile gidip Şeyh Mansur ve Şeyh Muhammed Yahya'nın ayaklarına demir direkler vaz ettim. S. Yüzbaşının emriyle mahpuslara ayaklarına vaz ettiğiniz demir direkler daima ayaklarında durdu mu? C. Bazı günler Yüzbaşı Osman Efendi gelir ve Hasan Musa Çavuş'u çağırır ve kendisine bir şeyler söyler idi. Hasan Musa Çavuş da gelir beni çağırır idi. Kendisi ile beraber gider şeyhlerin ayaklarındaki demir direkleri kaldırır idik. Bir müddet sonra Yüzbaşı Osman Efendi yine gelir ve Hasan Musa Çavuş'a birtakım sözler söyler gider. Akabinde Hasan Musa Çavuş da bizi çağırır ve demir direkleri şeyhlerin ayaklarına bağlayınız derdi. Biz de gider demir direkleri şeyhlerin ayaklarına bağlar idik. Bu hal muhtelif zamanlarda birkaç defa tekrar etmiştir. Şeyhlerin hakkındaki bu muameleyi Yusuf Paşa'nın Beytü'l-Fakih'e geldiği zamana kadar icra etmiş idik. Yüzbaşı Osman Efendi, Yusuf Paşa'nın şeyhlerin şikâyetlerini dikkate almasından sonra ayaklarına demir direkler vaz olunmamasını emretti. S. Şeyhler mevkuf buldukları zaman haklarında tazyik ve işkence yapılıyor muydu? Bu gibi

tazyiklerle kendilerinden para alınır mıydı? C. Zindan onbaşı, Yüzbaşı Osman Efendi'nin emriyle şeyhleri tütün içmekten ve gat çiğnemekten men eyleyiniz diye Hasan Musa Çavuş'a talimat verir gider idi. Hasan Çavuş da Yüzbaşı Osman Efendi'nin verdiği emir üzerine şeyhleri 3-4 defa tütün ve gat kullanmaktan men etti. Onları toprakta oturup bakmaya dahi mecbur ediyorlar idi. Bazı defalar da Yüzbaşı Osman Efendi tarafından şeyhlere oturmak için sandalye verilmesi bize emir olundu. Bir gün ben hapisaneye gittiğim esnada şeyhlerin eziyet için güneşe karşı oturtulduklarını ve başlarında Yüzbaşı Osman Efendi'nin durmakta olduğunu kendi gözlerimle müşahade ettim. S. Hapisten çıktıkları zaman herhangi bir kimseye para verdiklerini işittin mi? C. Böyle şeylere karışmadığım için para verip vermediklerini işitmedim. S. İşte ifadeni okuyorum doğru ise tasdik et. C. İfademin aynıdır. Okumam yazmam yoktur. Mührümü vaz ederim. 14 Şubat 1910.

Kaymakam Kadri Bey tarafından özel olarak çağırılan Şeyh Muhammed Yahya'nın biraderi Şeyh Ali tarafından verilen ifade de İstanbul'a gönderilmiştir. Kendisi sorgusunda: *"Biraderim Şeyh Muhammed Yahya mahpus iken Kaymakam Kadri Bey beni bir gün çağırarak kardeşin hapidedir"* dedi. *"Onun yerine seni şeyh tayin edeceğim. Şeyhliğe intihap olduğunu beyan eden ahaliden intihap name getir ve şeyhliğe tayin olunman için bana 2.000 riyal getirip vereceksin"* dedi. Ben de kendim 2.000 riyali tedarik ve intihap namemi istihsal ettikten sonra önde gelenlerle beraber Kaymakam Kadri Bey'in evine döndüm. Kaymakam Kadri Bey 2.000 riyali hanesinde benden aldıktan sonra bana *"haydi git de intihap nameyi ve önde gelenleri yarın hükümet konağına getir"* dedi. Ben de gittim ertesi günü intihap nameyi ve önde gelenlerin tamamını hükümet konağına getirdim. İleri gelenler hep birlikte beni şeyhliğe intihap ettiklerini Kaymakam Kadri Bey'e söylediler. Kaymakam şeyhliğimi icra edeceği yerde beni ve ileri gelenleri hapse gönderdi. İleri gelenleri 3 gün kadar mahpus ettikten sonra *"Şeyh Ali Yahya şeyhliğe münasip görülmemiştir. Siz artık yerlerinize gidebilirsiniz"* dedi. İleri gelenlerin tahliyesinden iki gün sonra Kaymakam Kadri Bey beni yanına çağırıp *"seni tahliye ediyorum fakat şimdi Zeranik'deki evine gidip oturacaksın ve 2.000 riyali ağzına almayacaksın şayet burada kalır isen seni hapse koyar ve şiddetle tazyik ederim"* dedi. Ben de korkumdan sustum hapisten çıkar çıkmaz Kaymakam Kadri Bey'in benden 2.000 riyali aldığı dair kimseye haber etmedim. Kendisi de sükût etmemi ihtar etti şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Yapılan tüm bu sorgulardan sonra Kaymakam Kadri Bey'in rehinelerden 100'er riyal aldığı, Abdullah Ahmed Mesafir adlı kimseden dahi 500 riyal ve diğer rehinelerden de 600 riyal aldığı tespit

edilmiştir.⁹⁸ Söz konusu hadise Zeranik Kabilesi ve ona benzer kabilelerin durumuna başka bir nazarla bakılması gerektiğini göstermektedir. Bu türden hareketler zaten kırılğan olan güvenliğin hızlıca bozulmasına ciddi anlamda da tesir etmektedir.

Zeranik Kabilesi de haksızlığa uğradığı durumlarda yerel makamlar nezdinde teşebbüste bulunmuştur. Bir örnek olarak 20 Aralık 1911'de Meclis-i Vükela'da görüşülen ve 3 sene önce Moha sahilinde hükümet tarafından el konulan bir senbuk içinden müsadere edilen para ve eşyaya mukabil uğranılan zararın karşılanması talep edilmiştir. Söz konusu miktar 200 riyal kıymetinde olup kabilenin şu anki sakinliği göz önünde tutularak asayişin devamı için gerekenin yapılması kararı alınmıştır.⁹⁹ 28 Aralık 1911'de vilayete gönderilen haberlerde Zeranik Kabilesi'ne 3 sene önceki senbuğun derdestiyle ilgili sorun kapsamında 400 liranın verilmesinin Meclis-i Vükela tarafından karar verildiği bildirilmiştir. Söz konusu hadisede Zeranik Kabilesi adı geçen senbuktan 6.000 riyal ile 1.500 riyal kıymetinde susam yağının alındığını iddia etmektedir. Tahkikat için ilk olarak Taiz Mutasarrıflığı'na yazılmıştır. Daha sonra Zeranik ahalisinden Ekber Kidaf ve Yahya Muteyri görüşleri alınmak üzere Moha'ya çağırılmışlardır. Ancak kabile şeyhleri bunların gitmesine izin vermemişlerdir. Taleplerini temin etmek üzere yollara ve telgraf hatlarına saldırmaya başlamışlardır. İşi büyütmemek üzere 150-200 lira arasında bir para verilmesi uygun görülerek Hudeyde Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir. Ancak şeyhler bu miktarı iddia ettiklerinin yarısı nispetinde görmüşler ve 10 gün içinde 3.700 riyal verilmezse rahat durmayacaklarını beyan etmişlerdir. Bu 400 lira kıymetindeki son talepleri Kumandan İzzet Paşa tarafından Sadaret'e bildirilmiştir. Zeranik şeyhleri bu paranın 5 gün içinde verilmezse ortaya çıkacak sıkıntıdan mesul olmayacaklarını bildirmişlerdir. Olaylar devam ederken de bir İtalyan savaş gemisi Zeranik sahillerinde dolaşmaya başlamıştır. Bu durum tehlikeli görüldüğünden hemen Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir.¹⁰⁰

Osmanlı Devleti'nin sıkıntılı dönemlerine denk geldiğinden bundan sonra doğrudan kabileyle karşı karşıya gelmek yerine onları hoşnut edecek surette uygulamalar gündeme gelmiştir. Ancak zaman zaman çıkan sıkıntılar Zeranikleri yeniden hareketlendirmeye yetmiştir. Örnek olarak 12 Haziran 1913'te Yemen Valisi Nedim Bey'in¹⁰¹ açıklamaları gösterilebilir. Nedim

⁹⁸ HR.TO. 404/56.

⁹⁹ BEO. 3980/298454.

¹⁰⁰ BEO. 3983/298712.

¹⁰¹ Nedim Bey'in son valilik yılları için Bkz. Ömer Hakan Özalp, *Yemen Elllerinde Otuz Yıl son Yemen Valisi Mahmud Nedim Bey'in Anıları*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2017.

Bey, gönderdiği yazısında şekavet ile şöhret bulmuş olan Zeranik kabilesinin geçen sene bir münferit kanun ile şeyhlerine tahsis olunan maaşlarla teskin olduklarını ifade etmiştir. Ancak maaşları için havale gelmediğinden yeniden yolsuzluğa başladıklarını söylemektedir. İdris meselesi ile uğraşıldığı şu sıralarda yeni bir gaile çıkmaması için daha bir müddet verilmesi zaruri olan aylık 15.000 kuruştan ibaret olan bu maaşların süratle ödenmesini talep etmiştir. 2 gün sonra durum hemen Maliye muhasebecisine havale edilmiştir. Maliye Nezareti'nde bu konuyla ilgili tahkikat yapılmış ve kendilerinde böyle bir malumat olmadığından gerekli incelemenin yapılması şeklinde cevap vermiştir.¹⁰² Daha sonra da genel güvenlik göz önünde tutularak meselenin hızlıca halledilmesi yoluna gidilmiştir.

I. Dünya Savaşı'na doğru Yemen sahillerinin önemi artmıştır. 10 Temmuz 1914'te Kızıldeniz Komodoru Hamid Bey, Asir Mutasarrıfı ve Kumandanı'na gönderdiği açıklamalar mevcut durumu gösterir gibidir. Açıklamalarında İstanbul'dan geleceği bildirilen gambotun gelmediği gibi elde bulunan 3 gambottan dahi birinin hareket edemeyecek derecede tamire ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Yine eldeki gambotlardan birinin 15 gün önce Kurfuda tarafına gittiği Cidde'den bildirilmiştir. Şekık, Elvesim, Elberk cihetlerine ara sıra gambot gidip gelmekteyse de oralarda fazla kalamayarak Cizan'a geri dönmektedirler. Bir haftadan beri Hudeyde'nin güneyindeki Zeranik Kabilesi'nin denizden korsanlığa teşebbüs ve birkaç kayığı soyup zapt etmeleri sebebiyle gambotun biri dahi o cihete gönderilmiştir. Mevcut gambotlarla bundan fazla iş görülmesi mümkün olamayacağını sizler de bilmektesiniz¹⁰³ şeklinde Hamdi Bey mevcut imkânsızlıkları özetlemektedir. Bu nedenle gerek savaştan önce ve gerekse savaş esnasında Zeranik Kabilesi de dâhil olmak üzere bazı önde gelen kabilelere para ödemeleri yapılmıştır.¹⁰⁴

Sonuç

Yemen 19. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin idare etmekte zorlandığı yerlerden biri olmuştur. Yüzyılın ortalarında her ne kadar devlet belli oranda yerelde gücünü muhafaza etse de yüzyılın sonlarına doğru bu güçte görünür bir aşınma olmuştur. Osmanlı Devleti'nin mevcut durumunu Hudeyde'ye yakın olan Zeranik Kabilesi ile olan ilişkilerinden de okumak mümkündür. Önceleri adından çok söz ettirmeyen bu kabile ortaya çıkan güç boşlukları nedeniyle hem komşu kabileler hem de Osmanlı askerleri ile sık sık

¹⁰² DH.İD. 13/66.

¹⁰³ DH.EUM.7.Şb. 1/26.

¹⁰⁴ İ.MLU. 10/55.

çatışmaya girmiştir. Başlangıçta bu çatışmalarda Osmanlı askerleri etkin olabiliyorken ilerleyen dönemlerde kabile, asayişi bozan eylemlerini daha da arttırmıştır. Buna karşılık ortaya çıkan şikâyetleri gidermek için Dâhiliye Nezareti'nin ve Sadaret'in uyarılarına maddi eksiklikler mazeret olarak gösterilmiştir. Hatta bir süre sonra İstanbul'dan yeni asker, silah, cephane ve maddi destek gelmedikçe askeri operasyonların yapılamadığı görülmüştür. Bu durum kabileyi daha fazla cesaretlendirmiş sık sık yabancılara ait kervanların ve gemilerin soyulması hadisesi zuhur etmiştir. Hatta bu olaylar Osmanlı Devleti'ni birkaç defa İngiltere ve Fransa ile karşı karşıya getirecek ve Hudeyde'nin İngiliz ve Fransız savaş gemileri tarafından açıkça olmasa da baskı altına alındığı noktalara kadar varacaktır. Neticede Osmanlı bürokratları ve diplomatları tarafından bu işler çözülmüşse de meydana getirdiği olumsuzluklar hemen atlatılamamıştır.

Kabilenin bir diğer dikkat çeken tarafı ise sahile yakın olması nedeniyle silah ticaretine karışmasıdır. Hatta bu konuda Yemen'deki en etkili kabilelerden biri olmuştur. Üstelik bu olaylar Osmanlı Devleti'nin Yemen'deki en önemli askeri ve idari merkezlerinden biri olan Hudeyde'ye çok yakın mevkiilerde icra edilmiştir. Başlangıçta bölgedeki Fransız ve İngiliz yetkililer kabileden muzdaripken yüzyılın sonlarına doğru özellikle silah kaçakçılığı işinde onların sahillerde en çok münasebet kurdukları kabilelerden biri haline gelmiştir. Bu durum da Yemen'in yönetim sıkıntılarını açıkça göstermesi bakımından önemlidir. Ne var ki bu sıkıntılar yüzyılın sonlarına doğru güç şartlar altında da olsa yapılan askeri operasyonlar ve kabile ileri gelenlerine maaşlar verilmesi ve taltif edilmeleri yoluyla bir dereceye kadar kontrol altına alınmıştır. Ancak söz konusu şartlar yerine getirilmediğinde kabilenin tehditkâr tavırları da birkaç defa kendini göstermiştir.

Bu çalışmada en çok dikkat çeken hususlardan birisi de mahalli Osmanlı idarecilerinin kabilelerle olan ilişkilerinde yeterli tecrübeye sahip olmadıklarıdır. Elbette bu her idareci için söylenecek bir söz değildir. Ancak bu konuda Zeranik Kabilesi'nin bir kaymakamı kaçırmaması ve kaymakamı kurtarmak için Hudeyde Belediye Reisi Ahmed Şerai Paşa'nın aracı olması iyi bir örnektir. Ayrıca bölgede görev yapan bazı yetkililerin kabileleri nasıl baskı altına alıp onlardan maddi menfaat elde ettiklerine dair de ilginç bir örnek dikkati çekmektedir. Bölgede sık sık çıkan isyanların sebepleri arasında bu idareci hatalarının muhtemelen etkisi olmuş gibidir. Yüzyılın ortalarında bir asker kurşunu ile ölen Yemen köylüsü için devletin en üst makamları bile olaya müdahale ederken, diğer taraftan Beytü'l-Fakih'te kaymakamlık yapan Kadri Bey'in kabilelerden sağladığı maddi menfaatin bölgedeki karışıklığa ne derece etki etmiş olabileceği okuyucuların takdirine bırakılmıştır. Bu nedenle konuyla ilgili sorgulama tutanakları olduğu gibi metinde gösterilmeye çalışılmıştır. Sözün özü gerek Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu

zorluklar, gerek Avrupalı devletlerin baskısı ve konsoloslarının icra ettiği siyasetler ve mahalli düzeyde görev yapan Osmanlı idarecilerinden bazılarının hataları Yemen'de düzen ve asayişin tesis edilmesinde en büyük engel olmuştur. Bu problemlerin en önemli etkisi ise I. Dünya Savaşı'nda görülmüş ve Yemen savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nden kopmuştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

A.MKT.UM. 511/40.

BEO. 1653/123926; 1657/124228; 1657/124229; 1836/137654; 1866/139931;
1912/143358; 1942/145618; 2151/161309; 2160/161999; 2681/201015;
2681/201070; 2681/201071; 2688/201597; 2693/201909; 2710/203321;
3521/264067; 3544/265732; 3589/269108; 3623/271713; 3638/272777;
3665/274831; 3677/275723; 3980/298454; 3983/298712.

DH.EUM.7.Şb. 1/26.

DH.İD. 13/66.

DH.MKT. 466/53; 860/51; 838/17; 1012/33; 2606/126; 2649/8; 2679/200888;
2695/89; 2745/84; 481/25; 552/18; 559/6; 565/22; 570/10; 587/76; 810/11;
1590/89; 2282/3; 2537/102; 2572/3; 2590/59; 2595/2; 2674/1; 2867/27;
520/35; 536/38; 552/46; 862/73; 2332/66; 2575/102; 2696/94; 2909/29.

DH.MUI. 1/17; 82/17.

DH.TMIK.M. 102/1.

DH.ŞFR. 244/59; 265/67; 272/49; 278/38; 280/157; 281/69; 282/46; 282/49; 285/103;
293/69; 293/96; 296/1; 325/24; 325/54; 325/70; 325/74; 329/120; 354/99;
355/106; 356/1; 410/81. 410/127.

HR.TO. 404/56.

HR.SYS. 107/9.

HR.TH. 325/20; 326/109; 275/36; 290/42; 323/91.

İ.MLU. 10/55.

MV. 102/16; 104/45.

Y.PRK.UM. 49/62; 49/63; 59/67; 59/1.

Araştırma İnceleme Eserler

Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'a*, Yay. Haz. Sadettin Baştürk, Taşhan Kitap Yayınları, 2013.

Akalın, Durmuş-Selim Parlaz, *XIX. Yüzyılda Doğu Afrika'da Osmanlılar ve İtalyanlar*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015.

Akalın, Durmuş, "Aden'in İşgali ve İşgalden Sonra Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'de Aldığı Tedbirler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2, 2014, ss. 357-404.

Akalın, Durmuş, "Kızıldeniz'de Cibuti Üzerinden Yapılan Silah Kaçakçılığı'nın Yemen'e Etkileri ve Osmanlı Devleti (1898-1914)" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 34/S. 58. 2015, ss. 651-686.

- Akalın, Durmuş, “Kuzey Yemen’de Osmanlıların Yerli Kabilelerle Münasebetleri Kapsamın Hakem Kabilesi (1849-1904)”, *Belgi*, Sayı 7, 2014.
- Akalın, Durmuş, “Yemen’in Kuzeyinde Osmanlı İdaresinin Yeniden Tesis Edilmesi ve Mekke Şerif Muavini Kıbrıslı Tefvik Paşa (1848-1851)”, *MJH*, V/1, 2015, ss. 17-42.
- Akalın, Durmuş-Kamuran Şimşek, “Yemen Valisi Ahmed Muhtar Paşa Dönemi ve Yemen’de Osmanlı İdaresi (1868-1909)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/34, 2017, ss. 5-42.
- Ayışığı, Metin, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa Askeri ve Siyasi Hayatı*, TTK Basımevi, Ankara, 2013.
- Cengiz, Kübra, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Nevahi-i Tis’a Meselesi*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Çakar, Sinan, *Kızıldeniz’de İnsan ve Silah Kaçakçılığı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.
- Hathaway, Jane, *Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları*, Çev. Gül Çağalı Güven, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- İvanov, Nikolay, *Osmanlı’nın Arap Ülkelerini Fethi 1516-1574*, TTK Basımevi, Ankara, 2013.
- Koloğlu, Orhan, *Türk-Arap İlişkileri Tarihi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2017.
- Özalp, Ömer Hakan, *Yemen Elllerinde Otuz Yıl Son Yemen Valisi Mahmud Nedim Bey’in Anıları*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2017.
- Sırma, İhsan Süreyya, *Osmanlı Devleti’nin Yıkılışında Yemen İsyancıları*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2008.
- Utku, Nihal Şahin, *Çöl, Gemi ve Tacir Kızıldeniz*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2012.
- Yahya Yeşilyurt, *Yemen (Medeniyetler Beşiği Kadim Bir Osmanlı Ülkesi)*, Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2011.
- Yeşilyurt, Yahya, *Yırtık Potin*, Lakin Yayınları, İstanbul, 2016.